

SIMEON BALINT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj Central University Library Cluj

4069

Ceice nu trebuie uitați

Simeon Balint

Din istoria vieții sale. — Fapte și lupte din Munții
apuseni ai Ardealului în 1848—1849

BCU Cluj / Centre de University Library Cluj

E. Hodoș

Biblioteca Noastră Nr. 58.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 04313

Sibiu, Tipografia arhidiecezană.

Ne sis posteritas ingrata!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SIMEON BALINT

1810—1880

I.

Iu Copand. — Strămoșii lui Balint. — Școala unde a învățat. — Paroh în Roșia de Munte. — Clipe din viața sa. — Case parohiale. — Un memoriu despre starea locuitorilor. — Lemnăritul. — Slujbașii. — La Gurahonț. — 16 April 1880.

1. Aproape de istoricul oraș Turda, în Copand, săticele cu câteva sute de suflete curat românești, a văzut lumina zilei, în Septembrie 1810, **Simeon Balint**, fostul prefect al gardei naționale de pe Arieș în revoluția ardeleană din 1848-49, paroh și mai târziu protoșop, în Roșia de Munte, unul dintre fruntașii români ardeleni din secolul al 19-lea, ca prefect de legiune pomenit de obicei alături de Axente, Iancu și ceilalți prefecti, egali și pe aceeaș treaptă, în rangul și însărcinarea ce li s'au încredințat în anii răzmeriței ardeleni.

Cât de puțin cunoscută este încă mișcarea aceasta, de care se pomenește când și când la prilejuri de sărbări naționale, se poate constata fără greutate. După aproape opt decenii, ne este dat să citim rapoarte și informațiuni, ca bună oară: «Răposatul X. și-a ținut de datorie națională pe vremuri să se înroleze în armata lui Iancu, în legiunea lui Axente Severu»..

Este cu totul fals: Iancu n'avea «armată», ci tot numai o legiune, cum avea Axente și aveau alți prefecți; asupra lor nu putea orându-l Iancu, și nici n'a orânduit.

Toți ceilalți prefecți ai revoluției, odată frați de arme ai lui Avram Iancu, sânt astăzi coborâți — dacă se mai grăește de ei — pe al doilea plan.

Lui Iancu i se ridică statue și busturi; instituții culturale îi poartă numele; străzile orașelor și orășelelor îl pomenesc zilnic; — în vreme ce Axente, Balint, Vlăduț, Buteanu, Vasile Moldovanu, Dobra, toți prefecți apărători de locuri neasămănat mai primejdioase decât erau ale Câmpenilor, și viteji cari s'au expus în sângeroase lupte — unii dintr'înșii au suferit în 1849 moartea de martiri ai nației, — sânt, din lipsa informațiilor lămurite și temeinice, trecuți așa, mai după ușă, sau dați cu desăvârșire uitării...

2. Strămoșii lui Balint veniseră din Maramurăș, la începutul veacului al 18-lea,

în vremea revoluției lui Rákoczy, în oștirea căruia se găseau și țărani români. Un mara-aurășan dintr'înșii, Nonea sau Ienea s'a stabilit în Copand; ear un fiu al său ajunge preot ortodox, cu numele Popa Ion în Petridul de jos, lângă Turda. Popa Ion a trecut, pe la 1720, cu toată parohia și averea ei, dela ortodoxie la unire cu Roma, s'a făcut adecă greco-catolic sau român unit.

Fiul și urmașul său, în aceeaș parohie, este Popa Ursu, căsătorit cu Ana Balint.

Popa Ursu, care a murit pe la 1815, a lăsat după sine 5 feciori și 4 fete. Cel mai mare fecior este Antonie [1790(?)—1823] fost „cantor”, cântăreț bisericesc, în Copand, căsătorit de tinăr cu Marina Lemeny; are 3 feciori și o fată; al doilea fecior este **Simeon** [n. în 1810].

Numele de Balint, în loc de Popa, care sună prea „popește”, adecă prea românește, li s'a impus pe la 1812 în școalele ungurești romano-catolice din Cluj.

Simeon Balint umblă întâi la școala Clujului, din 1817 până în 1822, luptând greu cu limba ungurească și susținut cu merinde în desagi adusă de acasă.

Când Simeon era de 12 ani, îi moare părintele său, „cantorul” [cânterețul de strană] Antonie, în vârstă de vre-o 33 de ani. Intre-rupe băiatul studiile timp de un an și mai

bine, până în 1824 când mamă-sa, văduva Marina, femeie bună și harnică, îl duce la Blaj și-l înscrie la gimnaziu. Aici școlarii săraci se împărtășeau de pâni gratuite [zise „țipăi“], date tot a cincea zi, în socoteala fundațiunii unui vlădică înțelept. Erau, pe atunci, 5 clase gimnaziale. Simeon le-a terminat în Blaj și Sibiu.*

În toamna anului 1830 este primit în seminarul teologic dela Blaj; aici avea de profesor și pe Timotei Cipariu. După 4 ani de teologie, terminând școala, obține note bune și foarte bune: „Prima“ și „Eminența“ cum se zicea atunci.

Vine în vara aceluiaș an, în 1834, la Roșia de Munte, și se căsătorește cu una din fiicele preotului local, Zachei Golgoț,

* Numele lui *Simeon Balint* se găsește în registrele din arhiva liceului sibian, fost gimnaziu regesc catolic, astăzi: Liceul „Gheorghe Lazăr“. În această școală a studiat Balint în 1826-27, fiind singurul român între 16 elevi „In Suprema Grammatices Classe“, cu profesorul „Antonius Buday“. În „Matricula Studiosae Juventutis Regii Gymnasii Cibiniensis“, a. 1826-27, citim: „Nomen: *Balinth Simeon*; Conditio: filius Cantoris in Kopánd, cottus Tordensis; Aetas: 15 ann.; Religio: Gr. cathol.; Fundatio qua fruitur: Nulla“. — Notele obținute îl arată la sfârșitul anului școlar, ca al treilea la studii între cei 16 școlari. Datele sânt următoarele: „Classificatio Studiosae Juventutis in Gymnasii Regii Cibiniensis I Semestri a. 1826-7-i, In suprema Classe Grammaticae, Balinth Simeon; E Moribus — I Classis; E Doctrina Religionis — I Cl. cum Laude; E reliquis Studiis: I Classis“. În al doilea semestru aceleași note bune.

Carolina Golgoț; ear în 21 Sept. 1834 este investit, de episcopul Lemény din Blaj, cu darul preoției.

Opt ani a slujit în calitate de capelan, pe lângă socrul său, în Roșia de Munte, ear după moartea acestuia în 1842, Simeon Balint este numit paroh al acestui orașel vestit în Munții apuseși ai țării. Una din fiicele sale, Ana [Netti] Balint, s'a măritat, în 1857, după Dr. Iosif Hodoș, avocat în Abrud, apoi vice-comite și organizator al Zărandului, și deputat în camera dela Peșta.*

*

3. *Intâmplările și faptele din revoluția ardeleană, în legătură cu Simeon Balint, — și adecă : arestarea și schinjuirea lui în Abrud, ridicarea lagărului său la Ocoliș, desarmarea ungurilor din Iara și din alte localități de pe Arieș, luptele crâncene și glorioase din împrejurimile Abrudului întâi cu Hatvani, în urmă cu Kemény Farkas, — le înfățișăm*

* *Ana (Netti) Balint* e născută în Roșia în Iulie 1837, răposată în Chișineu lângă Arad, în 20 Ianuar 1905, *Dr. Ios. Hodoș*, născ. în Bandul de pe Câmpie în 1829, răp. în 10 Dec. 1880 în Sibiu. Au avut șase fii și două fiice. Simeon Balint, „Tată-moș“, i-a ajuns pe toți să-i vadă. Fiii și fiicele lor sânt : Enea (1858), Ana Letiția (1860, † 1925), Sabin (1861), Alexandru [Ion Gorun, 1863], Brut (1865), Ulpiu (1867), Nerva (1869, † 1913), Roma Victoria (1872, † 1909); cei dintâi patru născuți în Roșia de Munte, cei din urmă patru în Baia de Criș.

în capitole separate, ce urmează după această notă biografică.*

4. În timp de pace protopopul Simeon Balint fusese unul dintre preoții români care lua parte activă în toate chestiunile naționale, politice, culturale, bisericești din Ardeal, apărând cauzele bune cu căldură și energie,

Și-a îngrijit parohia, mai târziu protopopiatul, ca păstor sufletesc după rânduiala învățăturilor de care s'a împărtășit. În Roșia a clădit, în mare parte cu mijloacele materiale proprii, case parohiale nouă. O tăbliță de marmoră, pusă în perețele spre răsărit, poartă cuvintele: „S'au ridicat aceste case parohiale la anul 1854 prin stăruința și intervenirea parohului și protopopului Simeon Cav. de Balinth. **Ne sis posteritas ingrata!**”

A căutat neîncetat să ridice starea morală și materială a bisericilor și a școalelor din protopopiatul său întins și muntos, cu sate risipite pe dealuri și văi. Și câtă vreme a trăit, nu s'a pomenit ca români din Roșia să treacă, prin ademeniri sau amenințări, la religia reformată, și nici la cea romano-catolică.

La 3/15 Mai, în fiecare an, serba în biserică paraștas pentru odihna sufletului

* Așa zisul „Schematism“, publicat în Blaj, la aniversarea de 200 de ani a unirii cu Roma, face deosebire între un S. Balint și între un Cavaler de Balint. E greșit. Nu este decât una și aceeași persoană.

românilor căzuți în revoluție. Predica rostită, cu acest prilej, era ascultată de toată cărturăria și „băeșimea“ din partea locului.

5. În anul 1852 Balint a intervenit pentru încetarea „injuriiilor și apăsărilor ce se fac băieșilor [minerilor] din munții apuseni ai Transilvaniei“. Un *Document-memorial* al lui S. Balint, cu data Abrud, 8 Martie 1852, e publicat în *Transilvania*, foaia Asociațiunii, din 1877, pag. 1—4.

Actul, adresat către guvernatorul cesaroregesc militar și civil d'atunci al Ardealului, prințul Carol Schwarzenberg, cuprinde prețioase notificări despre starea locuitorilor din partea aceea a munților noștri.

În resumat, documentul-memorial, semnat de Simeon Balint, spune următoarele:

Ținuturile muntene apusene ale Transilvaniei s'au bucurat din vechime de unele drepturi, fără de care locuitorii de acolo ar ajunge proletari și peritori de foame, — în special este vorba despre dreptul *lemnăritului*, pentru foc, pentru nevoile economice, și în deosebi pentru industria băieșască sau a minelor.

Locuitorii din comunele muntene erau, până în veacul al 17-lea, oameni liberi de orice iobăgie sau servitute, aveau dreptul de proprietate și liberă dispunere, ca persoane morale și comunități, și ca particulari,

fiecare cu moșia sa, — cum dovedesc diplomele primite dela principii Ardealului Bethlen, Apafi și alții. Diplomele recunosc dreptul de proprietate în hotarele și pădurile ținuturilor amintite, dar despre datorințe iobăgești nu se face nici cea mai mică pomenire. „Peile de vulpe, de miel, untul, cașii [cașurile] și boii, cari noi le dam la curtea acelor principii locuitori în vecinul Bălgrad [Alba-Iulia], mai vârtos cu ocaziunea înscăunării lor în tronul țării, nu erau nici de cât datii [daruri] iobăgești, ci numai honorarii omagiale, pentru arătarea supunerii înaintea lor ca a supremei potestăți în patrie, și care datii tocmai așa se poșteau și dela nobilii și aristocrații țării și se scoteau prin oamenii principilor, *camărari* numiți, mai rar și mai în puțină, sau mai des și în mai mare măsură, poate uneori cam după placul scoțetorilor. Astfel de adunare a honorariilor pentru principii cășună [provocă] adeseori neplăceri. Abrudul, Roșia și Corna socotind a-și asigura starea lor — pe lângă ofertul de un quantum de aur — își câștigară privilegiu după exemplul altor opide și municipii”...

Abea după anul 1700 se ivesc în ținuturile muntene apusene *spanii* și *provizorii comerciali* sau *fisco-dominali*; și mai târziu se arată urmele de robote și servitute iobăgească, și anume sub domnia împărătesei Maria Terezia. Atunci slujbașii camerali,

sub cuvânt că regulează datorițele comunităților către fisc, începură a introduce sistema de robote și acolo; impuseră pe locuitori taxe rescumpărătoare de robote „de un *pòtor** pe zi de lucrul cu mânille, și de trei [potori] pe zi de lucrul cu boii, — din care apoi se sistemiză așa numita *sumă de taxe urbariale dominale* de 2 fl[orini] 36 cr[etari] și de 5 fl. 12 cr. pe an“.

Deși în 1776 s'a dat decret dela curtea din Viena, ca locuitorii amintiți să se socotească de răscumpărați cu taxele acestea de toate serviciile iobăgești și altceva să nu li se mai ceară, totuși în anii următori oficialii camerali prin intrigi, siluiri, bătăi, [100—150 de bețe aplicate de fiecare om] și arestări ce se terminau cu moartea celor deținuți, au izbutit să facă, din oameni liberi până la 1700, *iobagi fiscali*, despoiați de drepturi și de libera dispoziție asupra averilor de orce fel: șpanii sau oficialii camerali hotărau acum după plac și voie asupra lor.

Cu toată această prigonire și pagubă, aduse comunităților și particularilor, totuși lemnul de foc, de clădit și de băieșit nu li s'a luat: abrudenii, roșienii și cornenii au avut totdeauna lemnăritul pentru minele lor scutit de orce taxă, — drept recunoscut și

* Se zice și *pòtură*, în Zărand *potoroancă*, monedă de aramă de 4 crețari.

prin ordinațiunea tesaurarială [Nr. 2108 din 27 Febr. 1817]. Când deodată vine ordinațiunea comisiunii montane ministeriale din 1 Noemvrie 1849 [încuviințată mai târziu și de guvern] prin care se oprește întreg lemnăritul și se decide a se da numai sub condiție d'a se plăti taxe, care an de an se urcă în mod volnic. Scopul slujbașilor camerali „a fost de-a pururea înjugarea, asupra și stârpirea noastră“.

Partea covârșitoare a locuitorilor din comunele pomenite își susțin viața cu lucrarea băilor [minelor] și cu producerea metalelor. Experiența arată, că viața, împreună cu ostenele crunte în lucratul băilor, este nesigură, și că e marea mulțimea orfanilor și văduvelor celor stricați și omorâți în băi. Din această cauză și pentru a îndemna locuitorii să îmbrățișeze munca minelor și producerea metalelor, lucrătorii au avut din vechime mai multe scutiri și favoruri, de exemplu: dela contribuție, dela serviciul militar ș. a., care însă acum toate au încetat,

Europa civilisată a șters în ultimii ani decimele ca pedeci ce sugrumă industria; ear la noi, în munții apuseni, sântem supuși la toate greutățile și ni se ia lemnul, fără de care poporul nostru, în partea cea mai mare, este silit să părăsească măestria băieșitului pentru taxele arbitrare ce i se impun; — ear dauna va fi nu numai a locuitorilor, ci

și a statului: în restimp de 20 de ani se va afla că mai mare deficit va avea statul pe de zece ori, decât venit din taxele pădurilor, dacă nu se cultivă băile.

Industria noastră băieșască este apăsată, în vremea din urmă, și din partea *evreilor*, cari se îndreaptă cu speculațiile în ținuturile noastre. Avurăm ocazie, în restimp de doi ani, să ne convingem despre înțelepciunea legiurii, care nu eartă evreilor să se așeze cu locuința decât în depărtare de mai multe miluri (1 mil = $7\frac{1}{2}$ km.) dela locurile ținuturilor aurifere, fără a mai vorbi, că evreii nici acum n'au inundat ținuturile noastre decât ca mistuitori ai bucatelor așa de prețioase între munți, spre gătirea veninului fizic și moral al vinarsului (rachiului), și că dâșșii culeg și speculează toate articolele de hrană din piețele noastre. Decât toate acestea, ni se fac daune mai mari, din partea evreimii, nu numai nouă, prin înșelăciune și prin cumpărarea aurului, furat de unii lucrători băieși, demoralizându-i, ci în acelaș timp evreii înșală și păgubesc erarul, căruia nu-i plătesc decime și alte foloase, ce se inca-sează dela locuitorii moșneni.

Pe temeiu expus până aici, memorialul cere să se trimită o comisiune, care să deslușească dreptul muntenilor în chestiunea pădurilor, izvorul de viață al poporului din locuri muntoase, — ear până la numirea și

sosirea comisiunii, muntenii să fie reasezați în dreptul lemnăritului pentru foc și pentru băișag (minerit) fără taxe, impuse pe cale arbitrară aceluia, cari în fiecare an dau statului zeci de măji de aur și argint...

Nu știm ce măsuri se vor fi luat, dar știm că noii slujbași au rămas, și după acest memorial, tot cei vechi.

*

6. În 1869, când se împlineau 20 de ani dela moartea de martir a prefectului *Ion Buteanu*, români din Zărand, Abrud, Roșia, Arad, s'au adunat la satul Gurahonț din Zărand, să inaugureze un modest monument înălțat pe mormântul aceluia, pe care fugarul Hatvani, bătut la Abrud, îl spânzurase, drept răsbunare, de-o salcie dela marginea satului. La festivitatea inaugurării monumentului erau de față foștii soți de arme ai lui Buteanu: Balint, Iancu și Axente. Osămintele lui Buteanu, scoase din groapa veche, sânt puse în nou cosciug. Protopopul Balint, cu zece preoți, — și ortodocși, și uniți, — în ornate bisericesti, săvârșesc ceremonia îngropării, în vremea căreia rostesc cuvântări: protopopul Balint, comemorând viața colegului său din revoluție, avocatul aradan Mircea B. Stănescu, preotul Butariu și publicistul Ioniță Bădescu. Țărănimea adunată ascultă cu evlavie, dorind să afle cât mai mult din viața aceluia, a cărui înmor-

mântare se făcea după 20 de ani, și al cărui corp, spânzurat în 1849 de salcia dispărută acum și ea, se punea în nou mormânt. [Rămășițele pământești ale lui Buteanu, și ale lui Simeon Groza — despre care vom mai vorbi la alte locuri — s'au exhumat din nou, și acum, după întregirea neamului, sânt depuse în cimitirul dela Tebea, lângă ale lui Avram Iancu]. — În 1872 ia parte la înmormântarea soțului său de arme, Avram Iancu, slujind la Tebea alături de preoții ortodocși. După opt ani săvârșește lucru asemănător protopopol ortodox al Abrudului, Ion Gall, slujind, la înmormântarea lui Simeon Balint, alături de preoții uniți.

*

7. Vineri, în 16 April 1880, Simeon Balint „admirat ca erou, și iubit ca om”, fără a simți greutatea bătrânețelor, încetează din viață, răpus de o scurtă pneumonie. Mort în vârstă de 70 de ani, în Roșia de Munte, fu îngropat Duminecă în 18 April 1880, în cimitirul bisericii ce se ridică la vre-o 300 de pași de casa parohială unde a trăit, unde a murit, și de unde și-a cultivat moșia câștigată cu trudă și cruțare. Avea păduri, livezi, grădini, „băi” (mine), „șteampuri”, vite de soi ș. a., ajutând în toată vremea pe cei ce n'aveau, (între cei ajutați cu

bani sânt și Simeon Bărnuț și Al. Papiu, când erau la studii în Italia].*

Ca statură, Simeon Balint era înalt, robust, cu plete cărunte, cu față bătută de soare și vânt și împrejmută de barbă albă;** ochii ageri, adese visători; voce puternică, poruncitoare sau calmă, după cerințe și împrejurări. Nenorocirile și greutățile vieții nu l-au slăbit și nu l-au descurajat, ci l-au oțelit în avântul de a-și sluji neamul.

Dintre armele ce purtase în revoluție, a stat câțva timp agățată, într'un colț al camerei sale de dormit, pușca cea cu două țevi; alte arme, purtate în vremea de răstărite, o carabină cu cremene, o sabie, două pistoale ferecate în argint, rămase dela Buteanu, au stat asemenea în acel loc; pe urmă au fost dușe de acolo și păstrate în podul bisericii sale... [După știre auzită dela S. Balint și Iosif Hodoș].

La mormântul din Roșia al lui Simeon Balint s'a pus, curând după moartea lui, o modestă peatră, ridicată de două văduve:

* În însemnările lui S. Bărnuț, publicate de G. Bogdan-Duică în Anuarul Institutului de ist. naț., din 1923 la pag. 224, se arată că Simeon Balint a trimis din Roșia lui Bărnuț la Pavia 100 fl. cm. în 24 Iulie 1853, ear în 22 Ianuar 1854 earăș 100 fl. = 300 lire.

** După tabloul unui vestit pictor, reproducem în fruntea acestui volum figura unui bătrân de-o izbitoare asemănare cu figura protopopului Simeon Balint în anii din urmă ai vieții sale.

de soția sa Carolina și de fiica lor, văduva Ana Netti Hodoș.

II.

Cum înfățișau ungurii scriitori pe românii dela 1848-49. — Cum pomenește moțul, în cântecele sale, pe aceiași români.

1. Ziare și cărți ungurești s'au ocupat în primele decenii după revoluție, mai mult decât cele românești, cu românii conducători ai mișcărilor dela mijlocul veacului al 19-lea.

Scrisul unguresc, din redacții sau din cabinetul istoricului, se pare că își ține de îndatorire „patriotică” să înegrească pe toți fruntașii noștri, cu un rol oarecare în istoria Ardealului, și să prezinte pe conducătorii „valahi” în lumină defavorabilă.

Cu greu se va găsi, la o nație civilizată, atâta bogăție de răutate și neadevăr câtă s'a tipărit și răspândit din parte ungurească la adresa foștilor prefecți de legiuni, a tribunilor și a tuturor celorlalți oameni de seamă ai unui neam oprimat.

Ca pildă de gradul acestui *furor hungaricus*, în zugrăvirea oamenilor noștri din revoluție, reținem la acest loc câteva pasagii dintr'o lucrare „istorică” publicată în Aiud din partea unui maghiar, preot cu numele Szilágyi Farkas, care la zece ani trecuți

dela moartea lui Simeon Balint, punea pe hârtie următoarele:

„Bálint Simon, verespataki gör. kath. pap és esperes, január 8-án [în 1849] szintén Enyeden volt [la incendiarea Aiudului], nem mint vezér, hanem csak mint egyik értelmi szerzője. A pusztítás munkájának befejezése után, egy rablott szép kocsin tért haza Veres-egyházára, hozván magával nagy mennyiségű rablott tárgyakat.

A munkát nem szerette, s e miatt egy időn tul elszegényedvén, ló és marha lopásra adta magát. Mikor nem volt mihez nyuljon, ellátogatott Akszentye barátjához s ezt az urat zsarolgatta. Élete alkonyán elméjében megzavarodott s ilyen állapotjában Romániába készült kimenni, de ezen szándékát nem vihette keresztül. Adóságai miatt vagyonát elárverezték, s leánya egy olyan házikóba került, melyben csak kegyelemből tűrték meg. A nyomorult ember 1880 telén, egy alkalommal kodorgásaiból haza vetődve, a mint leánya lakásába beakart lépni, a küszöbön elbukott, s azonnal meg is halt. [Papp Antal gör. n. egyesült lelkész szives közlése alapján. — Lásd a gy. fehérvári gör. kath. egyház halottak anyakönyvét].“

Românește: „Simeon Balint, preot și protopop gr.-cat., fusese și el la Aiud în 8 Ianuar [1849], nu în calitate de conducător, ci numai ca unul din autorii intelectuali [ai devastării orașului].

După isprăvirea lucrului de pustiire, s'a întors acasă, la Roșia, într'o frumoasă trăsură jăfuită (?), aducând cu sine o grămadă de obiecte jăfuite (?). Nu-i plăcea să muncească (?), și deaceea dela o vreme sărăcind (?) s'a îndeletnicit cu furtul de cai și vite. [Un protopop român, judecat de un

popă *ungur*, trăește furând caii și vitele credincioșilor!). Când nu mai erà de ce să se atingă, se abătea pe la prietenul său Axente și storcea bani (?) dela domnul acesta. În amurgul vieții sale, turburat la minte (?), se pregătea să treacă în România (?), dar gândul nu și l-a putut realiza. Pentru *datoriile* sale, *averea* lui [mai înainte, se spusese că a *sărăcit* și *storcea* bani dela Axente!], *averea* lui a fost vândută la tobă (?), și fiica sa [Ana, măritată Dr. Ios. Hodoș] a ajuns într'o căscioară-colibă (?), în care era tolerată (?) de milă [„căscioara-colibă“ în Baia de Criș, era proprietate a familiei Hodoș, casă cu cinci camere mari și luminoase, cu 2 bucătării — de earnă, și de vară — cu pivniță, grajd, curte și grădină potrivită]. Ticălosul (?) om [toți foștii prefecti și tribuni trebuie să fie cel puțin „ticăloși“] înapoindu-se odată din pribegie, în earna din 1880, tocmai când era să intre în locuința fiicei sale [care în 1880 locuia în Sibiu], a căzut peste prag și la moment a murit“ [...în Roșia, la zeci de km.].

Așa povestește Farkas dela Aiud și, pentru a da umbră de adevăr neadevărului îngrămădit prostește, cheamă în ajutor „comunicatul binevoitor“ al preotului ortodox din Geoagiu, Anton Papp... [acesta însă tăgăduiește totul]. —

Exemplul, cum am spus, nu stă singuratic.

2. **Incercările, din partea românilor ardeleni, de a publica biografiile fruntașilor noștri din anii memorabili, erau întâmpinate din partea puterii de stat ungar cu simțitoare amende, cu întemnițări, cu imediată confiscare a articolului sau a cărții „răsvrătitoare”, și cu alte prigoniri, în care stăpânirile ungu-rești, obișnuite să ne vadă și să ne păstreze în sărăcie și întunec, își dobândiseră o măestrie moștenită din tată în fiu.**

Inverșunarea aceasta și înrăirea statornică, atât a cercurilor oficiale de pe vremuri, cât și a păturii cărturărești maghiare, împotriva elementului românesc ardelean, se explică în deosebi din frica ce purta puternica oligarhie ungurească de poporul nostru țăran, numeros și spornic, care eră în toată vremea *una* cu șefii săi iubiți, ascultați și respectați în viață, și preaslăviți după moarte.

Popor și cărturar, la românii ardeleni, alcătuiau un întreg solidar.

Munteanul de pe Bistra mai doinește și astăzi:

*Popa Balint ca paroh,
Peste Roșia ține foc,
Ține foc,
Ține bătaie,
Pe unguri pe toți să-i taie.**

* Doină dela Petru lui Diniș, de pe Bistra Munților apuseni, comunicată de Al. Lupeanu în *Cultura Creștină*, revistă din Blaj, Nr. 2 din Febr. 1925.

Ear moșul din Albac, comuna de naștere a lui Horia, cânta în cinstea lui Simeon Balint :

*Nu te teme, Albăcene,
Că-i murì tu fără vreme;
C'a murì unguru 'ntâie,
Și-ți rămâne țara ție.*

Mărturisiri de acest fel și prorociri stăruitoare, ieșite din gura marelui anonim, care este sufletul țărănesc, și de care domnii unguri nu se știau apropia, aveau darul d'azguduì mereu firea furtunatică a spumei urmașilor arpadini veritabili și neveritabili cari, după ce își vărsau acreala inimii, încremeneau din nou în trufia „strămoșască”, până la un nou prilej de izbucnire împotriva românilor.

Cea din urmă izbucnire de acest fel se petrece în anii marelui război, la 1917 și 1918, când poporul român i se oprește prin lege să cumpere pământ, ear cărturarii săi în mare parte sânt internați, întemnițați, omorâți fără vină...*

---

* Anii aceștia 1917 și 1918 — scrie un vechi publicist ardelean — sânt pentru noi mai grei decât secole întregi de asuprire: „Când se va publica întregul material documentar despre suferințele acestor doi ani, va putea înțelege orcine de ce nici un singur român ardelean nu mai voește cu nici un preț ca Ardealul, Bănațul, Crișana și Maramurașul să rămână sub unguri“.

III.

După 3/15 Mai 1848. — Înarmări. — Provocări, primele ciocniri. — Arestarea și schingiuirea preotului S. Balint în Abrud.

Pregătiri și înarmări în Ardeal își iau începutul — ca resunet din apus — deodată cu ivirea zilelor primăvăratice ale viforosului an.

Se rânduiește și ungerii abrudeni și roșieni în cete de voluntari [önkéntesek]. Dar, neavând încredere mare în puterile proprii, cerură dela guvernul din Cluj o garnizoană militară în Abrud, cu atât mai vârtos că Moșii de când se înapoiaseră dela adunarea de pe Câmpul Libertății de lângă Blaj, unde în ziua de 3/15 Mai 1848 auziră glasul lui Bărnuț și al celorlalți conducători, deveneau „obraznici”, și primejdioși. Clujul îi ascultă și trimise la Abrud o trupă compusă din grănițeri săcui și din ostași dintr'un regiment galițian.

Ungurii abrudeni provocau, sub scutul garnizoanei sosite, țărănimea ce venea de pe sate la târgurile Abrudului. Provocările se sfârșeau cu ciocniri sângeroase. Popa Balint, în înțelegere cu alți români, cere guvernului să trimită o comisiune, să facă cercetare și ordine, pedepsind pe vinovați.

Comisiune n'a venit, — dar Popa Balint dela Roșia este citat la Abrud și reținut ca

„agitator“. Sub paza unui soldat al garnizoanei este închis deocamdată în casele unui negustor cu numele Tutsek. Câțiva slujbași, urmați de soldați, se duc a doua zi să facă perchiziție la casa parohială din Roșia. Preoteasa, Carolina Balint, ocupată cu țesutul la război, supraveghia în acelaș timp cosașii care împrăștiau fânul în livada din fața casei, când se iviră oamenii puterii. Ei cer să fie lăsați înlăuntrul casei. Ea le deschide ușa, ear domnii scotocesc prin toate camerele, adună hârtiile scrise și, legându-le într'un covor de masă, le iau cu sine la Abrud.

Preoteasa, îngrijată de nesosirea soțului său, plecă la Abrud să vadă ce s'a întâmplat. Acolo i se spuse, să deși popa e arestat, putea totuș scăpa, dacă plătește câte zece galbeni de fiecare soldat săcui; atunci ei, săcuii l-ar sprijini pe ascuns să treacă „a *tzárába*“ [în țara românească].

Soldații însă erau mulți și nevrednici de încredere, ear galbinii erau puțini și nu se puteau lăpăda pentru o scăpare îndoelnică, și, mai ales, cel arestat nici nu se gândea să treacă granița. Așa Popa Balint rămase la Tutsek, aspru păzit.

S'a întâmplat, după aceasta, cam la o săptămână, nenorocirea de se aprinseră casele negustorului Tutsek, din negrija unui ucenic: băiatul, pe la ora 9 seara, se urcase în pod, ear chibritul cu care aprinse o lumi-

nare, îl aruncă între așchiile rămase în pod dela jiluitul scândurilor. În curând așchiile luară foc, podul se aprinse și în câteva minute ardea casa...

Prisonierul dormea în pat, ușa era zăvo-râtă, soldatul de pază ațipise și el în aceeaș cameră. Tutsek alergă atunci la ușă, bate și strigă...

Preotul sare din pat, și înspăimântat, abea își ia o haină în spate, desmetețește pe soldatul galițian și amândoi, coboară în stradă, unde se adunase lumea, ungurime și soldați.

Deodată văzură ungurii pe cel păzit de soldat și unul din ei strigă în limba lui:

- „Popa a dat foc!”
- „Da, da, el a aprins casa!”
- „Dați în el!”
- „Loviți-l în cap!”

S'au năpustit urlând asupra lui și izbind cu pumni și ciomege, pe lângă toate inter-venirile lui Tutsek, care strigă „vitejilor”: „Nu dați în el! N'a aprins casa! Eu l-am trezit din pat!”

Între bătăuși se pomenește un funcțio-nar, cu numele Kontz Lajos, care împreună cu tovarășii săi, strigă în gură mare să arunce în flacări de viu pe „popa de valah”.

Casa ardea în flacări, limbi de foc se înălțau spre cer. O grindă se desprinde de

sus, se prăbușește greu în capul unui curios și-l turtește la pământ.

Popa Balint, în acest drum al Calvarului, este înconjurat de soldați galițieni și dus la „Vardă” [la casa de strajă a soldaților] și închis. Invinețit pe corp, cu capul sângeros cade pe un pat...

A doua zi veni la Abrud soția lui Balint, adânc mâhnită, se îndreptă spre „Vardă”, și văzu cu ochii ei cum soțul suferind fu ridicat pe mâni, pus într'un pat de chingi și dus într'o închisoare a Abrudului. Unica sa fetiță, Netti, atunci de 11 ani se întorcea dela Zlagna cu bunică-sa Catarina Golgoț; văduvă preoteasă în Roșia, când a trecut prin Abrud, și-a văzut părintele, dar numai pe glas l-a mai putut recunoaște... brutalitățile suferite îl desfiguraseră. L-au mai cercetat în arestul din Abrud: bătrâna sa mamă Marina, soția Carolina, soacra Catarina, [fiică-sa se bolnăvisese de întristare], — dar nici uneia nu i s'a permis să-i aducă ceva de acasă, nici cărți și nici alte lucruri. Așa, după câteva săptămâni, au izbutit să-i aducă un ceaslov... Într'una din nopți, e scos, fără veste, din închisoare, pus într'un car și escortat la Aiud, în țemnițele vestite d'acolo. [Aceste amănunte s'au scris după spusele Anei Netti Hodoș și ale Carolinei Balint].

Arestarea lui Balint și a altor fruntași, a provocat mari mișcări în masele popo-

rului. După mai multe solii, întemnițații sânt liberați pe la sfârșitul lui Septemvrie.

IV.

— Luptele din munți. — Legiuni. — Prefecți, tribuni etc. — Numirea de prefect al gardei naționale de pe Arieș. — La Zlatna. — In Zărand. — In lagăr la Ocoliș. — Iara de jos. — In alte localități. — Hatvani. — Omorârea lui Dragoș. — Kemény. — „Dracu să se mai bată cu popii“! — Luptele din urmă. — Depunerea armelor. — Cuvântul lui G. Bariț. —

1. Se organizează gardele naționale române, din care aveau să facă parte toți românii ardeleni capabili d'a purtă arma, împărțiți în *legiuni*, cu câte un *prefect* sau *subprefect*, care avea să fie comandantul suprem al legiunii. O legiune avea 10 (sau multe) *divizii*, în frunte cu câte un *tribun* și *subtribun*. O divizie avea 10 *centurii*, în frunte cu câte un *centurion* și *subcenturion* [centuria avea cam 100 de feciori]. O centurie avea 10 *decurii* cu câte un *decurion* în frunte. Va să zică legiunea trebuia să aibă: 10 divizii, 100 centurii, 1000 decurii; în total 10,000 de oameni; — în realitate legiunea unui prefect n'a atins cifra aceasta, ci cam pe jumătate, uneori și mai puțin.

Prefecții legiunilor, fără a fi subordonați unul altuia, erau numiți de *Comitetul*

Națiunii Române și confirmați de comanda generală din Sibiu. Comitetul se numea: *Comitetul român de pacificațiune* — poporul îi zicea *guvernu românesc* — și se compunea din următorii membri: Simeon Bărnăț, Nic. Bălășescu, A. Tr. Laurianu, T. Cipariu, Florian Micheș și Ioan Bran, [completat cu Aron Florian, Bariț ș. a.]. Alegerea lor fu confirmată de generalul comandant Puchner din Sibiu în 16 Oct. 1848.

Acest comitet avea să îngrijească recrutările pentru *gardele naționale*, încredințate cu *desarmarea* ungarilor răsculați.

2. Comitetul *Națiunii Române*, a dat, în 10 Dec. 1848 [sub Nr. 638], un act semnat în Sibiu de Simeon Bărnățiu ca președinte, și Aron Florian ca secretar; acest act cuprinde următoarele:

«Luând în considerațiune capacitatea și energia domnului Simeon Balint, Comitetul îl denumește *Prefect al gardei naționale* în prefectura ce se întinde în părțile *Arieșului*, după lista ce i se alătură. De aceea se invită toate *pregătoriale civile și militare*, ca să-l recunoască de *prefect* și să-i dea tot ajutorul de care va avea trebuință în privința *gardei naționale* pentru *ținerea ordinii și a disciplinei*. Tot deodată se demandă tuturor *tribunilor, vicetribunilor, centurionilor și vicecenturionilor*, și în genere tuturor *românilor* cari se află în *serviciul gardei naționale*, ca denumitului

prefect să-i dea toată supunerea și ascultarea spre a putea împlini cu toată exactitatea oficiul ce i s'a încredințat».

Înainte d'a primi însărcinarea aceasta grea, să apere trecătorile munților către Turda, pe unde ungurii își urmau jăfuirile nesupărați, Simeon Balint* fu chemat de funcționarii „camerali“ (financieri) la Zlatna (între Alba-Iulia și Abrud, 30 km. dela Abrud) unde cu ocazia desarmării gardei ungurești, în 23 Oct., se întâmplaseră vărsări de sânge între locuitorii unguri și români, cu omoruri și de-o parte, și de alta, și cu jăfuirea cassei erariale.

În 28 Oct. Balint, venind la Zlatna, izbuti să liniștească poporul iritat, pe un kosuthist funcționar, Marilai, îl declară prizonier, care avea să fie trimis la Câmpeni; ear locuitorii comunelor învecinate înapoiară în câteva zile cam 2 mii de galbeni, câțiva funți de aur brut și monete de argint și aramă răpitate din cassa erarială dela Zlatna. Sumele, însemnate pe listă, li-a dat controlorului însărcinat să le ia în primire și să le transporte la Alba-Iulia.

În 6 Noemvrie a condus, din gloatele ce adunase la Roșia-de-Munte, o divizie către Aiud, sprijinind operațiile militare împotriva acestui oraș.

* Conform „Raportului“ său din 1849.

4. În aceeaș lună, în 13—18, a stat în Zărand, în prefectura lui Buteanu, unde mai înainte, în primele zile din Noemvrie, se întâmplase catastrofa dela Târnavă, cu 800 de români măcelăriți și cu prizonierii spânzurați.*

*

5. Inapoiat din Zărand, și numit prefect al gardei naționale din părțile Arieșului, Simeon Balint își ridică lagăr în 28 Decembrie n. 1848 lângă comuna Ocolişul-mare [30 km. dela Ofenbaia, Baia de Arieș], și ocupă locurile potrivite de apărare și atac. La ivirea oamenilor lui Balint, cetele ungurești se retrag spre Iara.

La Iara de jos

6. Comuna aceasta mare, locuită mai cu seamă de unguri, era centrul de unde se porneau uciderile și pârjolul împotriva satelor românești. Conduși de Ludovic Pápai și Retegi, ungurii staționați la Iara au omorât

* Toate aceste întâmplări din Zărand sânt arătate amănunțit în *Raportul* din 1849 al prefectului Simeon Balint către Guvernul vienez, apărut în 1850 în *Die Romanen der österr. Monarchie*, II. Acelaș raport este utilizat și în povestirea luptelor din munți ale acestui capitol. Balint își făcuse însemnări despre bătăliile sale cu ungurii și își întocmise raportul, care a fost tradus nemțește de neobositul luptător Ion Maiorescu, tatăl lui Titu Maiorescu.

locuitori pașnici din Ocoliușul mic [20 km. dela Turda], și au dat foc caselor din satul Muntele Băișoarei. Când s'au apropiat gardele române, ungurii au început să fugă spre Iara, în fuga lor pierd doi oameni; înnoptarea sprijinește pe ceilalți să se înapoieze la Iara în 11 Ianuar 1849. De aici răsculații unguri își continuă omorurile și aprinderile, — dar se feresc să între în luptă cu gardele noastre.

Prefectul se hotărăște atunci să conducă atacul drept spre cuibul dușmanului, spre Iara. În 14 Ianuar 1849 pleacă din lagărul dela Ocoliușul-mare cu toate gardele spre Iara: în aripa dreaptă avea comanda tribunul Clemente Aiudeanu, în cea stângă subtribunul Dioniz Telechi, ear în centru prefectul. Trupele ungurești s'au despărțit în cete, una spre Surduc, alta pe un delușor cătră Agriș [22 km. dela Turda]; aripele noastre aveau să le observe mișcările. Partea cea mai mare din unguri a rămas însă în Iara și a ocupat turnurile bisericilor și casele potrivite. Românii merg înainte, străbat în comună primiți cu focuri de armă, trase din ferestrele caselor și din turnuri. Doisprezece din voinicii noștri cad la pământ împușcați. Atunci centurionul, Ion Berărel, moț din Valea Lupșei, cu 50 de feciori se aruncă spre turnul bisericii unitare, de unde ni se trimeteau gloanțele, și urcă scările. În

scurte minute, ungurii sânt biruiți, unii sânt zdrobiți acolo, ear alții se aruncă, ei de ei, pe ferestrele turnului. Setea de răsbunare a gardiștilor se mărise atât din cauza împotrivirii comunei, cât și din pricina că cei mai mulți dintr'înșii se compuneau din locuitorii satelor vecine, jăfuite rău de cetele ungurești și unele prefăcute în cenușă. De aceea, mulți unguri din Iara, cari n'au scăpat spre Turda, au fost măcelăriți, câteva case aprinse în vremea luptei. Tribunii și prefectul au alergat călare, mai de multe ori, d'alungul comunei, au intrat în case și au oprit pe cei înverșunați dela alte excese ale răsbunării.

Oamenii s'au întors la Ocoliş. Românii au avut la Iara 28 de morți și 15 greu răniți. Dușmanul a pierdut 121 de oameni, rămași morți. Câți au fost răniți? Nu știm.

In alte localități

7. Pe clina dealului dela satele ungurești: Lita ungurească și Savadisla (Săvăghisla) se postaseră, în 17 Ian. 1849, răsculații în număr de 1200. În răvărsatul zorilor, din ziua următoare, sânt atacați de gardele dela Ocoliş și, după o luptă de două ore, respinși spre șes. Dușmanul primește ajutor de trupe nouă, sosite din Cluj; românii se retrag la Cacova Ierii (la 14 km. dela Turda). Un atac al cavaleriei răsculaților este res-

pins de vânătorii și lăncerii lui Balint, care pornește o nouă năvală și după o încăerare înverșunată de-o jumătate de oră alungă dușmanul. Ungurii lasă pe câmpul de bătaie 45 de morți. Pierderiile românești sânt 13 morți și mai mulți răniți.

În Februar și Martie se dau lupte nouă, cu noroc schimbător, la Sălciua [14 km. dela Ofenbaia s. Baia de Arieș], Brăzești [7 km.], și în alte locuri. S'au deosebit prin bravură și curaj, tribunii frați Ion și Vasile Ciurileanu, Matei Nicola, subtribunul Grațianu Crațian și primul decurion Grigore Muncaci.

În April pornesc asupra românilor întăriți la Căcova Ierii, 1500 voluntari unguri din Cluj și Turda. S'au dat lupte aspre, în care românii s'au folosit aici întâia oară de două *tunuri*, care au produs mare neorânduială în șirurile răsculaților și au ușurat năvala lăncerilor pe urmele fugarilor risipiți, de câte ori voiau să se adune din nou pe clinele dealurilor.

Ținta încordărilor ungurești, d'a rupe cordonul românesc și a străbate spre orașelul Ofenbaia [azi Baia de Arieș], nu s'a atins.

Luptele cu Hatvani

8. Ion Dragoș, deputat din Bihor în dieta ungurească, român cu simpatii maghiare, veni în April și Mai 1849, — cu

învoire din partea lui Kossuth, — în munții apuseni, să îndemne moții să depună armele și să facă pace cu ungurii, cari au ieșit biruitori în toate luptele purtate cu oștirile austriace.

Când Dragoș sosi a doua oară în munți, și veni la Abrud, — Balint își lăsă lagărul la Sălciua (14 km. dela Ofenbaia), și în 6 Mai, sosi acasă la Roșia de Munte, ca să plece a doua zi la Câmpeni, la Iancu, la un consiliu de război, de oarece în aceeaș vreme când Dragoș ținea vorbiri de împăciuire la Câmpeni și la Abrud, comandantul ungar, Hatvani, cu 1400 de honvezi și trei tunuri, se află — tot cu știrea și învoirea lui Kossuth — în marș spre Abrud, unde a și sosit în Dumineca de 6 Mai, spre surprinderea lui Dragoș și a românilor intrați în tratative. Hatvani fu primit cu mare însuflețire de ungurii abrudeni, peste 600, cari s'au pus îndată la porunca lui Hatvani, întărindu-i forțele. Iancu avu timp să dispară din Abrud. Prefecții Dobra, fost avocat, și Ion Buteanu, tribunul Molnar, încrezuți în asigurările date de Dragoș, care își revenise din zăpăceală, au rămas, cu alți cărturari români, în Abrud, plătind, în curând, cu viața această încredere.

După hărțueli sângeroase pe dealurile Roșiei și Abrudului, în 9 Mai Iancu a ținut la Câmpeni nou sfat de război cu prefecții

Balint și Vlăduț și cu tribunul Corcheș. Au hotărât atacul general pentru aceeași zi, ora 3 după amiază. În acest atac au făcut minuni de vitejie: prefectul popa Vlăduț, subprefectul (din prefectura zărăndeană a lui Buteanu) Simeon Groza preotul din Rovina, și tribunul lui Iancu, Mihai Andreica. În dimineața zilei de 10 Mai, pe la ora 4, Hatvani, sprijinit de ploaie și negură, se retrage spre Brad, ducând cu sine multe familii de unguri din Abrud, și scăpând cu prea puține rămășițe ale oștirii sale zdrobite. Lăncerii români, când intrară în oraș și zăriră cadavrele cărturarilor și fraților lor în stradă, se înfuriară cumplit și începură a măcelări ungurimea ce rămase în Abrud; — au scăpat însă toți ungurii, pe cari românii abrudeni i-au ascuns în casele lor. Pe deputatul Ion Dragoș — „trădător“, cum strigă poporul, — îl găsiră ascuns într'o pivniță; îl târâră la lumină și, în câteva clipe, îl sfârticară în lănci.

Pe la ora 11 a. m. sosi trupa, condusă de prefectul Axente, și, ajutat de ceilalți prefecti, puse capăt omorului și incendiului din Abrud.

*

9. Prefectul legiunii III în ținutul Reghin, Vasile Moldovanu, [1824—1895] în ale sale „Episode și scene din Abrud din Mai 1849“ [Transilvania, 1877, Nr. 12—14] are

interesante amănunte, despre cele petrecute atunci la Abrud.

Eată, în resumat, câteva:

Buteanu ținea ocupată strâmtoarea dintre satele Zdrapți și Mihăleni [dincolo de Brad și Criștior, spre Abrud], aici făcuse cu băeșii șanțul puternic care cred că se vede și astăzi [în 1877]. Dintre refugiații din lăuntru Transilvaniei făceau serviciu aici: Vasile Moldovanu și Nic. Murășanu. Acest din urmă primește dela Ion Dragoș o scrisoare din 19 April 1849, unde scriitorul își arată intențiunea d'a veni în munți și a împăciui pe românii munteni cu stăpânirea lui Kossuth.

O parte dintre abrudenii români înstăriți, aflând cuprinsul acestei scrisori, s'au rostit pentru pace cu ungurii. Dimpotrivă, cei mai mulți români în frunte cu prefectii Iancu, Balint, Buteanu și cu tribunii emigrați în munți, nu voiau să audă de pace cu stăpânirea lui Kossuth, pe lângă toate învingerile obținute asupra austriacilor; au hotărât totuși să stea de vorbă cu bihoreanul român Dragoș, mai ales ca să afle, din cuvintele lui ca deputat dela Dobrițin, situația lumii din afară, despre care atunci nu se știa în munți absolut nimic. Dragoș a venit în 25 April în Mihăleni la Buteanu, unde au sosit și de cătră Abrud mai mulți de 30 de inși. Dragoș, cu vorbe iscusite, combătea pe cei

ce „se luptă pentru Habsburgi” și-i învinovățeà că n'au alt principiu decât „negru-gălbînismul” [culorile casei domnitoare a Habsburgilor].

Buteanu i-a ripostat: „Principiul nostru nu este negru-gălbînismul, ci libertate națională, sau moarte; la caz însă când casa domnitoare nu ni-ar îndestulî aspirațiunile și speranțele noastre, eu mai bucuros susțin pe umerii mei *un* despot, decât 3—4 milioane de despoți; căci, fiecare liberal de ai voștri [de ai kossuthiștilor] este un despot tiranic. Eu doresc sincer — sfârși Buteanu — pace cu ungurii, dar o pace cu care să nu-mi fie rușine a sta în fața istoriei”.

Sfatul dela Mihăleni s'a încheiat cu hotărârea, că: stăm de vorbă cu Kossuth, sub condiție ca în timpul negocierilor despre punctele împăciuirii, să înceteze armele din amândouă părțile. Dragoș a răspuns, că armistițiul se înțelege dela sine, și-l va mijloci la Kossuth.

După acestea, Dragoș a plecat spre Dobrițin, ceilalți spre Abrud.

În 3 Mai s'au întâlnit din nou mai mulți fruntași români, cu Dragoș, în aceeaș casă, la Mihăleni. De astădată Dragoș a citit și a tălmăcit cu avânt părți din manifestul lui Kossuth din 26 April 1849, pentru poporul român, cu unele făgădueli de libertate (făcute de omul ajuns la strâmtoare) și promițând

iertare obștească tuturoră, cu excepția lui Andrei Șaguna, pe care Kossuth nu-l poate iertă, [de oarece așteptă pe ruși să vie în ajutorul Austriei]. Iancu, prezent la convorbirea dela Mihăleni, întreabă despre armistițiul făgăduit. Dragoș răspunde, că despre armistițiu este asigurat prin *cuvântul* lui Kossuth. [Acesta tăgădui mai târziu].

De altfel Dragoș, nu făcea bună impresie asupra ascultătorilor săi. Cu tot darul vorbei, deputatul kossuthist avea în sine ceva respingător. Era, ca înfățișare, mijlociu de stat, îndesat în trup, cu frunte lată, față rotundă și foarte neagră, cu urme de vărsat, mustețe negre rare, păr asemenea negru, creț, și privire șovăitoare de lup.

Dela Mihăleni au pornit cu toții, călări, la Abrud: între Iancu și Buteanu înaintă Dragoș.

A doua zi s'a ținut sfătuire în casele primarului abrudean Ion Boeriu: glasurile celor mai mulți se rosteau pentru pace.

În cinstea lui Dragoș, și în aceeaș zi, s'a dat o masă strălucită la Șuluț Simeonuț, care a închinat pentru vestitorul păcii, Dragoș; ear Dragoș, încrezut prea mult în darurile sale oratorice, a beut în — sănătatea lui Kossuth... Iancu a încreșit atunci fruntea, și nimeni n'a îndrăznit să aprobe urarea oratorului. Iute Dragoș întoarce vorba în glumă și, între altele, cere ceva *galbini*, în

schimbul bancnotelor sale kossuthene, ca să poată dovedi că a fost în adevăr „la fântâna aurului“.

Dragoș a vorbit apoi poporului, în două adunări numeroase, ținute una în capul Abrudului, cătră Corna-Bucium, și alta în Câmpeni, — dar fără rezultatul dorit de vorbitor.

Pentru ziua de Duminică 6 Mai 1849 erà anunțată o nouă sfătuire, care s'a început abea d. a., între 4 și 5 ore, în biserica reformată a Abrudului. Erà o conferență foarte viforoasă. Ungurii, cari veniseră în mare majoritate, sbierau cătră români să depuie la moment armele la o comisiune instituită acum. Iancu strigă energic, că armele nu se pot depune, fără garanția cuvenită. S'a iscat sgomot infernal, în care nimeni nu mai putea face rândueală. Se mestecă ziua cu noaptea. Iancu, la un semn ce i se făcù de-o servitoare ivită în ușa bisericii, ieși neobservat, împreună cu frații Corcheș și Clemente Aiudeanu, și încălecând alergic în galop la Câmpeni. Dacă mai întârziă $\frac{1}{2}$ de oră, s'ar fi ales, poate, cu soartea lui Dobra și Buteanu.

Căci Hatvani, cu oștirea sa, tocmai își făcea intrarea în Abrud nesupărat de nimeni, după-ce românii se încrezură prea mult în vorba de armistițiu, adusă [poate în bună credință] de nenorocitul deputat Dragoș.

În 7 Mai Hatvani trimise o scrisoare la Câmpeni, invitând pe Iancu la Abrud. Scrisoarea au dus-o tribunii Andreica și Begnescu, — și au scăpat și ei cu viața.

Fiindcă Iancu nu venea, Hatvani făcea responsabil pe Buteanu, mereu supravegheat în Abrud.

Când în 8 Mai ungurii, cari năvăliseră din Abrud spre Roșia, fură bătuți și respinși, Hatvani înfuriat puse în lanțuri pe Buteanu, îl arestă, iar pe tribunul Molnar îl împușcă în fața bisericii. Pe avocatul Dobra îl chinură honvezii, cari îl păzeau în arest, și-l aduseră la atâta desperare, încât omul sări din etaj în pardoseala străzii, unde fu omorât prin pușcăturile honvezilor.

În ziua de 10 Mai, când Hatvani bătut se retrăgea spre Valea Cerniței și ducea cu sine pe Buteanu ferecat în lanțuri și pus pe osia dinainte a unui tun, Dragoș, în mână cu o pușcă cu două țevi, aleargă găfăind pe străzile Abrudului și se adăpostește în grabă la Șuluț Simeonuț, care-l ascunde în pivniță. „Deodată... niște răcnete feroase se aud la spatele noastre. Alergăm cu toții într'acolo. În curte la Șuluț Simeonuț mai mult de 100 de lănci se vedeau ridicate în sus, fiecare ar fi dat într'un centru, și nici unul nu putea da... Atunci omorau pe Dragoș”, pe care îl socoteau trădător. „Ceice au fost aproape de el în aceste momente, spun că cerea grație,

zicând: „Fraților, lăsați-mă numai una să vă spun!“ ... Peste un pătrar de oră i-am văzut cadavrul pe o dâlmă de gunoi, la poarta sus pomenitului domn. Ucigătorii au aflat la dânsul 315 galbini“ ...

10. După fuga rușinoasă a lui Hatvani, prefectul Simeon Balint se întoarce în lagărul său dela Sălciua.

În 16 Mai seara primește dela prefectul Avram Iancu știrea că Hatvani a intrat a doua oară în Abrud. Balint dă ordin tribunilor săi să se pună în mișcare, în ziua de 17 Mai, spre Abrud, ear el pleacă înainte călare și ajunge în seara aceleiaș zile la Câmpeni. Oamenii săi, obosiți de foame și drum, sosiră în 19 Mai pe înălțimile Abrudului și fură postați ca rezervă la stânga drumului spre Zlatna.

Hatvani, bătut a doua oară, a scăpat și în ziua aceasta cu o ceată de husari foarte redusă: din cel puțin 2800 de oameni, câți luptaseră, i-au rămas mai puțini de o sută. Răsculații au pierdut, în aceste două bătălii, cam cinci mii de morți: honvezi, nemți [din legiunea neagră] și ungurime din partea locului.

În armata lui Hatvani se aflau și două companii din *legiunea neagră germană*, purtând capul de mort pe caschetă. Hatvani, între ora 1 și 2 d. a. și-a început marșul cătră Zlatna, luând cu sine în trăsurii mai

multe familii, mai ales copii, femei și bătrâni, de unguri abrudeni și roșieni. La Gura Cornei e atacat de buciumani, comandați de Vlăduț, cari cu focuri sigure răreau șirurile fugarilor. Și eată [raportează Iancu] se ivește de după dealurile dela Corna [d'asupra de Abrud] prefectul Balint cu trupele sale. Când le-au zărit săcuii lui Hatvani, au aruncat din trăsurii copiii și femeile și s'au urcat ei. Copiii și femeile nenorociților au ajuns în rândurile ostașilor, și cu honvezi cu tot au fost trântiți la pământ de armele române. Legiunea germană făcuse cerc în jurul celor patru tunuri, care însă nu puteau fi întrebuințate pe terenul muntos.

Scena cea mai crâncenă s'a petrecut la *Bucium-Cerbu*, [4 km. dela Abrud]. Vânătorii moți își isprăviseră muniția, dar lăncerii moți [albăceni, vidreni, scărișoreni ș. a.] apucând pe căi mai scurte ieșiseră înainte și așteptau gata. Când compania neagră germană, cu capul de mort în frunte, sosește cu tunurile în fața moților, aceștia își aruncă *sumanele și pălăriile la pământ** și năvălesc cu înverșunare asupra companiei și a tunurilor; nemții resistă și — cad sub lovituri, — afară de șapte inși cari fură prinși și duși la Zlatna, — tunurile fură cucerite.

Din vârfuri de dealuri, pe-o vale lungă

* Ca soldații în 1917 la Mărășești...

șerpuitoare, femeile rostogoleau bucăți de stânci în capul honvezilor în fugă... Opt dintr'înșii, cari voiau să se ascundă în satul După-Peatră, sânt prinși de două femei și două fete, și omorâți.

Famiile ungurești, care nu s'au despărțit de luptători, cad împreună cu dânșii; ear cele ce s'au rupt de honvezi și au rămas îndărăt, ne mai fiind urmărite, scapă.

Despre catastrofa lui Hatvani la Cerbu, scrie istoricul ungar Gracza [în cartea sa, din 1895, Az 1848—49 iki magyar szabadságharcz története. IV. 434] între altele: „Oastea [valahilor] năvălește cu furie sălbatică asupra refugiaților înghesuți. Legiunea germană se luptă cu cea mai mare desperare. Totul e zădarnic! Valea morții este locul acesta... D'aici nimeni nu scapă. Se naște o învălmășală înfiorătoare. Ceata refugiaților, cetățeni și honvezi, se învârte într'un mare ghem, care apucă încoace și încolo, plânge, strigă, se roagă, dar nu se mai apără. Ear de pe coastele dealurilor dau dea dura bucăți grele de stânci, trăznind în mijlocul grămezii nenorocite. Numărul refugiaților scade, al morților crește. Până în amurgul serii ține cumplitul măcel... apoi liniștea coboară pretutindeni. Și valea, cuprinsă în coastele dealurilor, pare că s'a schimbat într'un uriaș sicriu deschis: O mie șapte sute de morți zac acolo!”

Luptele cu Kemény

11. In ultimele zile din Mai (27—29) prefectii Balint, Axente și Vlăduț au încercat un atac general în valea Murășului, asupra răsculaților cari împresurau fortăreața dela Alba-Iulia. Vânătorii noștri au făcut și de astă dată nu puțină stricăciune în dușman; trupele române erau comandate, afară de prefectii numiți, și din partea tribunilor: Aiudeanu, Ciurileanu, Matei Nicola, Nemeș, Ion Raț, Fodor, preotul Nicolae Repede din Geoagiu, subtribunul Partenie Raț. Fortăreața Alba-Iulia însă n'a făcut nimic, pentru a sprijini acțiunea lor care, în fața puterii covârșitoare dușmane, n'a izbutit. Trupele române s'au înapoiat în lagărele lor.

Ungurii voiau să hotărască soarta fortăreței acesteia, prin înfrângerea moșilor și, în acelaș timp, să răsbune nimicirea oștirii lui Hatvani. La începutul lui Iunie se respândește vestea mare, că doi comandanți unguri, Kemény Farkaș și Forró, au intrat în Zărand, cu o puternică armată, de 7 mii infanterie, un escadron, 19 tunuri și 4 baterii de rachete, pustiind cu foc și cu sabie Zărandul și apropiindu-se de Abrud.

Impotriva românilor din munți operau acum, cu puteri întărite, și la liniile de cordon, așa că armata ungurească, îndreptată împotriva lor, sta din vre-o 15 mii de oameni.

Luptele cu Kemény sânt descrise simplu și mișcător în rapoartele lui Simeon Balint și Avram Iancu. Dăm cuvântul (în traducere) acestor rapoarte.

Balint scrie: „In 9 Iunie [1849] dimineața am primit dela prefectul Iancu o scrisoare, în care mă roagă* să-l ajut cu toate trupele mele împotriva unui dușman așa de puternic. Spionii mei au aflat că, în legătură cu Kemény, răsculații și-au încordat toate puterile, întărind mult trupele care operau la pasurile munților; totuș am socotit, că pericolul cu Kemény, în inima munților, este mai mare și m'am decis să alerg în ajutorul prefectului Iancu, pornind cu 1500 de oameni, între cari numai 300 aveau arme de foc, ceilalți n'aveau decât lănci. La Sălciua am lăsat o rezervă de 400 de oameni, să observe mișcările dușmanului la pasurile din munți. Am încălecat și în aceeași zi am ajuns la Câmpeni. A doua zi a sosit și corpul meu de trupe. Era 10 Iunie. In 11 Iunie, în revărsatul zorilor, am pus trupa mea în mișcare. Ca să-mi ocup locul hotărât pentru ziua aceasta în planul de operațiune comună, am trecut pe la satul Sohodoț (6 km. dela Câmpeni) și am ajuns pe la ora 10 a. m. d'asupra satului Sohar (4 km. de Abrud). Pe la aceeași oră intrase Kemény în Abrud. Mi-am întocmit trupa la Sohar în trei divizii.

* „Ersucht“, va să zică nu e „Befehl“, nu e ordin.

În stânga, către Cărpiniș [1 km. dela Roșia și 5 km. dela Abrud] am postat pe tribunul Ion Ciurileanu cu o divizie. În dreapta era altă divizie cu Macarie Moldovan și tribunul Ion Raț. Eu am rămas cu prefectul Vlăduț la trupa principală. După amiază, la ora 1, am înaintat cu o coloană și, scutit la spate de pădurea dela Sohar, am făcut întâiul atac asupra avanposturilor dușmane, care în puține minute au fost respinse. Acum am înaintat cu o divizie mai mare și am atacat dușmanul în poziția sa. Aici s'a început o luptă cerbicoasă, care a durat o jumătate de oră. Kemény, care era la masă, când a auzit primele noastre lovituri de tun, s'a grăbit la locul de luptă. Atunci un glonț de tun i-a rupt frânele din mână. Tunul a fost îndreptat de unul din gardiștii mei din Roșia, cu numele Teodor Jurca. În vreme ce aici ne luptam cu succes și am respins dușmanul până în Abrud-Sat, tribunul meu Ciurileanu a fost repede atacat în poziția lui de puteri covârșitoare, pus în neorânduială și alungat. Dușmanul adecă venise de către Cărpiniș prin pădure pe un drum pe unde nu bănuiam. Acum eram în primejdie, cu trupa principală, să fiu lovit pe la spate; de aceea ne-am retras până la dealurile dela Sohodol. Acolo am încercat să oprim pe dușman; dar, în grabă mare, nu i-am putut opune decât puțini luptători, și earăși am fost respinși.

„Pe dealul dela Hereu ne-am adunat de nou. Ungurii nu ne-au urmărit. In această retragere au fost omorâți trei din oamenii noștri și 10 răniți. Intre morți eră și tribunul Moldovanu, nimerit de o rachetă. Poziția noastră dela Cărpiniș fusese trădată dușmanului de un sas.

„In 12 Iunie am luat altă poziție la Vârtop, d'asupra Roșiei. In legătură cu lagărul buciumanilor formam aripa stângă a trupelor de operațiune.

„In 13 Iunie 240 de honvezi s'au apropiat de Roșia, jăfuind împrejurimea. I-am întâmpinat cu 80 de vânători și i-am alungat până la dealurile Abrudului.

„In 14 Iunie mi-a trimis Kemény pe cetățeanul din Abrud, Simeon Șuluț, să mă poștească la Abrud sau în alt loc, la o consfătuire. Am refuzat.

„In 15 Iunie, în ziua atacului general, am ocupat cu o mică parte a trupelor mele un loc în apropiere de Buciumani; tribunul meu Ciurileanu, cu partea cea mai mare a oamenilor, rămase aproape de Roșia.

„Ora atacului eră hotărâtă pentru 1 d. a.; dușmanul n'a așteptat, ci între ora 10 și 11 înainte de amezi a trimis o divizie cam de o mie de honvezi, cu două baterii de rachete, să mă atace. Lupta s'a încins pe șesul Muntarilor [la câțiva km. dela Abrud] și a durat până la 12 ore. Am fost respinși

și, în bună rândueală, ne-am retras până la dealul Gherghel. Aici mi-am împărțit oamenii în trei cete, și am ocupat în dreapta așa zisul Tăul Cornii, în stânga un loc în apropierea bisericii Muntarilor (Bucium Muntari, sat la 9 km. dela Abrud), și în sfârșit dealul Gherghel. Dușmanii înaintau mai ales în contra acestor două poziții. Cei ce se îndreptaseră spre Muntari, duceau cu sine lemne aprinse, ca să pună foc satului. Am dat semn aripei din stânga să pornească în jos, împotriva acestor din urmă și să-i atace. S'a urmat întocmai. Dușmanul a fost respins înainte d'a avea timp să aprindă satul. Tot odată am comandat decurionului Nicolae Bucureșteanu să se arunce asupra diviziei, care voia să atace poziția noastră la Gherghel. Decurionul a tras focuri cu bun rezultat, trei honvezi au căzut morți imediat, mai mulți au fost răniți, ceilalți s'au retras. Atunci se ivi tribunul meu Ion Ciurileanu cu 400 de oameni la aripa mea dreaptă, — la începutul luptei îl înștiințasem și-l comandasem să vie în ajutor. Neînfricatul tribun năvăli cu înverșunare asupra aripei din stânga a dușmanului. Tot atunci am poruncit aripei mele dela stânga să pornească înainte; diviziunea mea a treia urmă ca rezervă. Dușmanul, cu pierderi însemnate, fu alungat până la poziția sa de mai înainte în șesul Muntarilor, unde începuse lupta. Când era să se posteze

de nou, prim-decurionul Grigore Murășanu și decurionul Ion Murășanu se aruncară cu 500 lănceri asupra centrului: 15 honvezi fură culcați la pământ și întreg centrul respins. Dușmanul fu urmărit până la Gura Cornii lângă Abrud. A pierdut cu totul 55 de morți, ear răniții săi au fost încărcați la Gura Cornei în patru care. Noi am avut 7 morți și 10 răniți.

„Între ora 4 și 5 d. a. earăș au pornit din oraș și din apropierea lui 3 companii de honvezi și 3 baterii de rachete în contra noastră. Oamenii noștri se obișnuiseră cu rachetele și le salutau cu strigătul: „Trăească împăratul!“ Ne-am rânduie gata de bătaie, și am plecat asupra companiilor de honvezi, — dar dușmanul n'a avut poftă să ne aștepte, ci s'a retras văzând că nu ne speriem de rachete.

„În aceeaș zi, a încercat a altă divizie de honvezi să intre în Roșia. La așa zisa „Cetate“, în fața Roșiei, a fost primită și respinsă de tribunii Ion Raț și Bazil Nemeș.

„Când, în dimineața din 16 Iunie, ne sfătueam la Câmpeni cum să facem noul atac general în ziua următoare, Kemény sprijinit de o negură deasă a pornit spre Zlatna în graba cea mai mare“ ...

12. Raportul prefectului Avram Iancu înfățișează, despre luptele cu Kemény, următorul tablou (în traducere românească):

„Starea noastră erà atunci mai critică decât ori și când. A trebuit să îndoim posturile la cordon, ear în lăuntru munților să întărim trupele ca nealtădată. Bărbații de arme erau atât de ocupați în unele locuri, încât acolo sentinelele erau ținute de femei. Ele și-au împlinit datoria cu exactitate uimitoare, în deosebi buciumanele.

„Trupele au fost adunate de pretutindeni cu mijlocul obișnuit — al glasului de *tulnic* — și fiecare și-a luat locul potrivit. Planul nostru era să resistăm dușmanului cât vom putea, ca să nu ajungă în Abrud; ear dacă va intră acolo, să-l închidem, să-i tăiăm toate mijloacele de comunicație, să-l nepăciuim fără încetare, și astfel să-i zădărniciim toată întreprinderea. Neobositul prefect Balint ni-a făgăduit ajutor grabnic cu însemnată parte a oamenilor săi. Ne-am încrezut în Dumnezeu și în dreapta noastră cauză, și ne-am pregătit să primim dușmanul după cuviință. Partea cea mai mare a trupelor adunate în pripă am împins-o peste Cernița cătră muntele Vulcan, spre Zărand. Oamenii noștri se deprinseră a se bate cu dușmanul în luptă regulată, — ear după bătăliile cu Hatvani nu duceam lipsă atât de mare în arme de foc, ca până atunci.

„La sfârșitul lui Mai 1849, Kemény Farkas trecu dela Deva în Zărand, și la Brad își întocmi cartierul general. Cetele

sale neînfrânate pustiau, cu foc și sabie, ce mai rămase după sălbătăcia tovarășilor lor de mai nainte.

„Preotul Simeon Groza avuse, pe la începutul lui Iunie, aspre lupte cu honvezii lui Kemény în Valea Bradului, la Băița și la satul București, unde companiile honvezești au aprins multe case, au omorât opt femei și copii, și au răpit vitele sătenilor. Groza, cu o parte din oamenii săi, atacă pe honvezii jăfuitori, pe 12 îi culcă la pământ, pe ceilalți îi ia la goană, ear vitele răpite, luându-le înapoi, le dă earăș foștilor păgubiți. După aceasta Groza se întărește la pasul Buceșului, să împiedece înaintarea lui Kemény către Abrud, cât va putea.

„În 8 Iunie, înainte de răsărirea soarelui, Kemény cu oștirea sa pleacă în marș dela Brad spre munți. Preotul Groza, în fața numărului de răsculați, se retrage pentru moment dela Buceș; însă, după ce oștirea lui Kemény trecu acest pas (între Zărând și Abrud), își reocupă locul și în aceeaș zi bate o ceată de honvezi care escortă un transport de proviant: două care, încărcate de pâne, sânt prinse, celelalte sânt alungate cu escortă cu tot înapoi spre Brad.

„Kemény ocupă poziție priincioasă la muntele Vulcan; în altă poziție, nu mai puțin bună, între satul Blăjeni și Vulcan, îl așteptau ai noștri. Lupta s'a început în ziua po-

menită, adecă în 8 Iunie, între ora 1 și 2 d. a. cu foc viu de tunuri și tiraliori și a ținut neîntrerupt mai mult de cinci ceasuri. Când a început a se înopța, ai noștri se retrag. În vremea nopții liniște de amândouă părțile.

„În 9 Iunie trupele noastre mai sporiseră ceva între muntele Vulcan și satul Ciuruleasa [6 km. dela Abrud]. Lupta începe demineța la ora 8, se urmează fără întrerupere ziua întreagă, cu îndărătnicie și d'o parte, și de alta, până ce la 9 ore îi pune capăt noaptea. În ziua aceasta ai noștri au stat pe locul ocupat; dar, după miezul nopții, se retrag spre Sohodol.

„Duminecă, în 10 Iunie, se dau lupte de puțină însemnătate la avanposturi. Într'acestea sosesc oamenii prefectului Balint, sub conducerea bravului tribun Ciurileanu, la Câmpeni. Prefectul Balint sosise acolo Sâmbătă seara. În noaptea spre 11 Iunie se pun în mișcare cătră câmpul de luptă și trupele acestea întărite cu altele. Dacă Kemény ar fi știut, că trupele ce i s'au opus în ziua întâi, nu treceau mult peste 1000, și în ziua a doua cam 1600, ar fi pătruns de mult în Abrud, — dar, situația locurilor acestui ținut îl puteau face să se înșele în socoteli.

„Demineța, în 11 Iunie, trupele noastre, pe dealurile dela Sohodol, se țineau în poziție defensivă, deoarece eră lămurit, că

nu ușor putea fi scos Kemény din pozițiile lui dela Ciuruleasa. De alt fel oamenii noștri se deprinseseră să se măsoare cu dușmanul pe dealurile Abrudului, și d'aceia mulți au cerut să-l lăsăm să vie în Abrud... Kemény, puțin infestat de noi, a și intrat în oraș la ora 11 a. m., punându-și cartierul la protopopol român Absolon. Trupele noastre au înaintat îndată dela Sohodol la Sohar. Diviziile, postate pe dealurile de aici, erau comandate de prefectii Balint, Vlăduț și Moldovanu și tribunul Ciurileanu; acolo era și forestierul Schuster, centurion al gardei naționale române din Abrud. Numiții comandanți pornesc atacul de pe dealurile Soharului. Era tocmai ora 1 d. a., când focul de tun și tiraliori deschise lupta. Kemény sta tocmai la masă; la auzul bubuitului de tun, se ridică repede, zicând celor de lângă dânsul: „Obraznicii, nu mă lasă nici să mănânc în liniște!“ și ieși afară. Vânătorii noștri făceau minuni de vitejie, dușmanul era tot mai strâmtorat către oraș. Și tunurile noastre au avut efect; s'a distins în deosebi bravul vânător din Roșia, Jurca Todoruț. Deoarece n'aveau artileriști, românii își puneau pușca pe gura tunului; mai întâi ținteau cu pușca și, după pușcă, îndreptau tunul. Așa făcû și numitul vânător cu un tun, care prin loviturile sale sigure pricinui nu puțină stricăciune în șirurile honvezilor. Odată țântui

asupra lui Kemény, care tocmai făcù o mișcare cu calul și, astfel scăpà d'a fi nimerit de glonțul ce îi rupse frânele din mână. Kemény însuși povesteà întâmplarea, lăudând pe români că, deși lipsiți de artileriști, totuși știu să tragă cu tunul. Lupta durează până la ora 6 seara. În toate punctele respinsesem pe honvezi până în oraș și în împrejurimea lui. Acum se schimbă norocul: Un sas, al cărui nume l-am uitat, dar pe care centurionul Schuster îl va fi cunoscând, căci garantase pentru el, fusese prins d'ai noștri într'o luptă de mai înainte, și ca sas, — căci sașii, așa credeam, se luptau pentru o cauză comună cu noi, — fusese bine tratat, și centurionul Schuster îl pusese decurion în divizia sa. Îndată, la începutul luptei, fiind între tiraliorii dinainte, trecù earăș la răsculați și tradă lui Kemény, cum am aflat mai târziu în Abrud, poziția noastră și tăria fiecărei divizii a trupelor. Fără veste, dușmanul se aruncă asupra locului unde noi eram mai slabi, și adevă în stânga, asupra lui Ciurileanu, îl respinge repede și, prin aceasta, parte mare a trupelor erà să fie despărțită și înconjurată. Când prefectii Balint și Vlăduț observară lucrul, comandară îndată retragerea. Se opriră pe dealurile Sohodolului și mai susținură lupta o jumătate de oră, dar din nou trupele noastre trebuiră să se retragă până pe dealul Heteului, unde se restabilì ordinea.

Dușmanul n'a mai înaintat. Cu aceasta se sfârșiră luptele de aici, din ziua aceasta, seara târziu.

„Tot în 11 Iunie, două companii de săcui escortau din Brad spre Abrud un mare transport de bucate. Preotul Simeon Groza, care tot mai ținea ocupat pasul dela Buceș, atacă aceste două companii la numitul sat, omoară 15 honvezi, între ei un sergent, prinde 38 de cară încărcate de pâne și două cară de slănină; pe celelalte, cu săcuii împreună le respinge cu atâta tărie, încât nu se mai opresc la Brad, ci fug mai departe, spre Deva. Groza a pierdut un mort și câțiva răniți.

„In lagărul general dela Câmpeni am ținut, în 12 Iunie, consiliu de război și am hotărât să atăcăm dușmanul din mai multe părți și să nu-l lăsăm în pace... S'au împărțit din nou trupele: Preotul și prefectul Balint s'a întors în stânga, spre Roșia, a ocupat poziția la *Vârtop*, d'asupra orașului, și s'a pus în legătură cu lagărul tribunului Faur la Bucium: astfel s'a format și s'a lărgit aripa stângă. Preotul Groza a primit ordin să lase o mică divizie la păzirea pasului Buceș, ear el, cu partea cea mai mare a oamenilor, să înainteze cătră Știurț și să opereze la aripa dreaptă.

„In ziua aceea m'a învitat o scrisoare a lui Kemény să depun armele, împreună

cu ceilalți prefecti, și să fac pace cu ungurii...

„În 13 Iunie s'au dat lupte, toată ziua, în mai multe puncte, cu noroc schimbător; în deosebi grele au fost la centru, unde comandau: prefectul Vlăduț, tribunii Andreica, Olteanu, Boeriu ș. a. Prefectul Balint a pus în desordine două companii, trimise de Kemény la Roșia... În ziua aceasta s'a prins o scrisoare, adresată lui Kemény de ofițerul bătut de Groza când cu transportul bucatelor; în scrisoare, ofițerul recunoaște bătaia suferită, și se crede a fi bătut de prefectul Balint (în loc de Groza), rugând pe Kemény să-i spună altă cale pe care să aducă armatei cele trebuincioase.

„Bucatele erau pe sfârșite, căci în 12 Iunie soldații lui Kemény au mâncat ultima pâine, ear după 12 Iunie își alinau foamea cu țărâțe și cu grăunțe de cucuruz rămase în casele părăsite ale abrudenilor.

„În 14 Iunie: Kemény scrie prefectului Vlăduț, pentru o înțelegere cu românii, și-l poartă la o convorbire... la prefectul Balint trimite pe Simeon Șuluț, român din Abrud, să-l invite la o vorbă... Amândoi refuză...

„Noi am decis, pentru 15 Iunie, atac din toate părțile; ear, dacă acesta n'ar reuși, al doilea atac pentru ziua de 17 Iunie. În acest scop sânt ocupate următoarele locuri:

I. Preotul și prefectul Balint rămâne în locul cătră Roșia și în legătură cu buciumanii. Această poziție face aripa stângă.

II. Lângă drumul mare spre Câmpeni, la Cărpiniș, e postat bravul preot de acolo, Ion Fodoreanu, la Sohodol preotul și tribunul Ion Gomboș. Aceștia formează centrul, sub comanda prefectului N. Vlăduț.

III. Nu departe de Sohodol, între satul acesta și Sohar, se postează preotul și prefectul Nicolae Vlăduț, cu tribunii Andreica, Olteanu și Rusu, și cu centurionul Iambor; diviziile lor se întind spre Cernița și fac aripa dreaptă. Nicolae Vlăduț, prefectul comandă atât aripa aceasta, cât și centrul.

„Mai departe, spre sudost, la Știurț, aparținând tot la aripa dreaptă, dar neatârnat în operațiile sale, aveți să-și ocupe locul Simeon Groza...

„In 15 Iunie Kemény nu așteaptă atacul nostru... starea lui necăjită [în lipsă de alimente] îl face să înceapă el atacul. Mai întâi trimite cam o mie de oameni împotriva buciumanilor, unde prefectul Balint comandă în persoană. Ai noștri, la început, se retrag, dar îndată ocupă o poziție mai favorabilă. Lupta se înoște și durează mult timp nehotărâtă. Prefectul vestește pe tribunul său Ciurileanu, cu lagărul mai aproape spre Roșia, și-l cheamă în ajutor. Acesta sosește, și prefectul dă atunci nou atac. La ora 5 d. a. dușmanul este, în partea aceasta, cu totul frânt și urmărit cu mari pierderi din partea sa până în Abrud. La ora 1 d. a. Kemény

este atacat și dela centru, de preoții Gomboș și Fodoreanu, ear dela aripa dreaptă de prefectul Vlăduț. Pe înserate, este respins în toate punctele și urmărit până în pozițiile sale de mai înainte...

„In ziua aceasta suferi Kemény cea mai mare pierdere. Seara, la masă, se spune că ar fi zis:

— «*Dracu să se mai bată cu popii!*»

„In 16 Iunie demineata, îndată după ivirea soarelui, mai mulți prefecti și tribuni erau adunați în Câmpeni, să pună la cale al doilea atac pentru ziua de 17 Iunie. Kemény însă, în revărsatul zilei dete poruncă să fie atacat preotul Groza (la Știurt), poate ca să ne atragă atențiunea spre partea locului; căci el, Kemény, începù pe la ora 9, în cea mai mare grabă, retragerea spre Zlatna... Avù noroc cu negura deasă, care în aceste ținuturi muntoase rar se împrăștie mai curând de ameazi. Când trupele au observat fuga lui Kemény, el trecuse binișor înainte. Totuși, mai multe cete au alergat după el, luptându-se cu trupa din urmă a fugarilor. Când sosiră la Valea Cerbului, fură văzuți de buciumani și mogoșeni, cum aprindeau casele din apropierea drumului. Atunci voinicii feciori de munte se aruncară, pe moarte și viață, asupra honvezilor, izbindu-i cu puști, cu lănci, coase, furci... Strigătul desnădăjduit: «*Oda vagyunk!*» [sântem pierduți!] răsună

din toate gurile: soartea lui Hatvani le plutea înaintea ochilor.

„Kemény fusese prevăzător, și cu trei ore înainte d'a plecă, trimise pe maiorul Forró cu o trupă tare, să repara podul dela Dealu-Mare, să strice și să înlătore baricadele și alte piedeci de acolo. Fără această prevedere, dușmanul ar fi fost neapărat pierdut; căci buciumanii ușor l-ar fi reținut, până ce trupele noastre l-ar fi înconjurat de toate părțile. Buciumanii, cu toate acestea, au omorât în Valea Cerbului 145 de honvezi și au cuprins două cară cu puțină muniție și haine. Șt. Simeon Groza ajunse o trupă de fugari și-i făcu mare stricăciune cu lăncerii lui.

„Așa se sfârși bătălia de nouă zile cu Kemény. El pierdù peste 500 de morți; numărul răniților este necunoscut, — ei fură încărcăți pe vre-o 60 de cară și duși în diferite spitale din Ardeal“.

*

13. Frică mare a cuprins pe ungurii ardeleni, când au aflat că și Kemény fu alungat din munți. Frica lor se vede din scrisese ziarelor ungurești de pe vremea aceea: astfel ni se spune că locuitorii Clujului fugiră, în timp de noapte, de șapte ori din oraș, plecând spre Peșta, ungurii din Turda

de patru ori, cei din Tg.-Murăș de trei ori, la auzul că: *Vin morții lui Iancu și Balint! Vine și Axente!**

*

14. În 17 Iunie 1849 trupa lui Balint s'a înapoiat spre Sălciua, în ținutul unde ungurii au făcut earăș mari prădăciuni sub comanda unui Egloffstein și Pápai Lajos.

Luptele cu ungurii urmează neîntrerupt mai toată luna aceasta. În 25, 27 și 29 Iunie prefectul Balint conduce la asalt, de trei ori, lăncerii săi, risipind pe răsculați, cari pierd în aceste 3 zile mai mult de 90 de oameni zdrobiți mai ales de lănceri. În asaltul întreit românii pierd 10 morți și 30 de răniți... Din ziua aceea, de 29 Iunie, răsculații nu mai îndrăznesc să se împotrivescă în câmp deschis, și se mărginesc să calce tâlhărește câteva localități.

Zădarnice rămân toate încordările comandanților răsvrațiți d'a cuprinde Ofenbaia și a se întări acolo sau a o pustii.

15. După intrarea trupelor *rusești* în țară și după retragerea ungarilor din jurul fortăreței Alba-Iulia (în 26 Iulie), Balint primește ordin dela comandantul acestei fortărețe să se îndrepteze cu trupele sale spre

* După părerea ofițerilor austriaci, Axente Severu eră, între toți prefectii de legiuni, cel mai întreprinzător și cel mai îndrăzneț.

Turda și Cluj, pentru a rezista răsculațiilor dacă ar încerca să se retragă spre munți.

Balint desarmează atunci pe ungurii din Trăscău, Lita, Săvăghisla și Vlaha; ear în 26 August se prezintă în Cluj la feldmaresalul locotenent Clam-Gallas. Aici, după-ce i se comunică înfrângerea definitivă a revoluției ungurești, i se poruncește să-și trimită oamenii acasă, fără arme.

În 31 August Simeon Balint își adună oamenii la Petrid și, în fața căpitanului David Ursu, le ține o cuvântare, în care mulțamește, în numele națiunii române, bravilor oameni pentru curajul lor, pentru stăruința rară și pentru vitejia lor; *ii mângăie cu încredințarea că durerile lor vor fi cercetate și vindecate, jertfele lor grele vor fi luate în seamă, pagubele, ce au suferit ei și frații lor în vremea războiului, vor fi răsplătite și dorințele națiunii române împlinite...* [Când și cum? Aceasta, în acele mari clipe, nu se putea spune; speranța tuturora însă trebuieă întărită].

Armele depuse s'au predat îndată comandamentului militar din Turda...

Așa se sfârșiră operațiunile preotului Simeon Balint în anii revoluției ardelenene.

*

16. Gheorghe Bariț face (în 1884) între altele, următoarele observări la raportul lui Balint:

„Dacă Simeon Balint, în calitatea sa de prefect, în acea parte a comitatului [județului] Turda, n'ar fi operat cu *energie* și cu *prudență rară*; dacă el n'ar fi știut să scoată, ca din pământ, cete de vânători, arme și munițiuni pentru aceștia; dacă nu s'ar fi aruncat orbește cu asalt asupra artileriei ungurești, ca să-și câștige și tunuri, poate fi orcine convins că din mulțimea comunelor românești câte se află pe largul teritor dintre orașele Turda, Iara, Ofenbaia, Trăscău, nici una n'ar fi rămas neaprinsă și nedevastată de insurgenți, și sute de familii românești ar fi fost exterminate... Abea se începuse revoluțiunea, când tribunalul negru și secret, la început întocmit la M.-Oșorhei [Tg.-Murăș], decisese ca *toți românii căți știu carte, să fie uciși*, pentru ca poporul să fie lipsit cu totul de conducători. Mai ales oamenii tineri, știutori de carte, erau persecutați pe moarte; ear pe unde nu puteau pune mâna pe tineri, omorau pe părinții sau pe frații lor. Așa, de ex., tatăl lui Alexandru [Papiu] Ilarianu, paroh în Budâi [jud. Turda] fu spânzurat numai din cauză că n'au fost în stare să pună mâna pe fiul său. Asupra familiei Ioan Pop Bariț, paroh în Petrid, aproape de Turda, fusese decretată sentința de moarte pentru toți membrii ei, tată, mamă, cinci frați și o soră, mai mult din cauza fratelui mai mare [G. Bariț], cunoscut pe atunci în

țară ca fondator și redactor al *Gazetei Transilvaniei* și al *Foii pentru minte, inimă și literatură*. Pe tată-său, căzut la un morb greu în Ianuar 1849, erau să-l împuște în așternut... Mama lor a scăpat de moarte sigură, ascunsă sub o sanie încărcată cu paie, după aceea trei luni ascunsă într'o moară, cu vesminte schimbate. Frații lui au scăpat cu viața în munți, la Balint, unde apoi au dus în cap de noapte și pe tatăl lor, la neuitatul protopop gr.-or. Iosif Ighianu, vechiul său amic... Mai multe sute de români știutori de carte, bisericieni și mireni, au avut să mulțamească lui Dumnezeu că au rămas cu viață, singur și numai prin scăparea lor în Munții apuseni, în oastea lui Simeon Balint, în a lui Avram Iancu și la Axente".

Așa grăit-a Gheorghe Bariț, luptătorul din aceleași vremuri de măriri și dureri.

Eară noi, noi posteritatea?...

V.

Trei scrisori: — 1 și 2. Simeon Balint către Al. Papiu Ilarianu. — 3. Fostul tribun Mihail Andreica din Câmpeni către Enea Hodoș la Sibiu.

1. Balint către Al. Papiu la Viena

Roșia, în 7 Septembrie n. 1852.

Domnul meu!

Epistola Domniei-Tale din 26 I. tr. am primit-o în 5 I. c., — la care mă grăbesc a-ți

răspunde. Cauza că nu v'am scris îndată după rentoarcerea Maiestății Sale despre primirea făcută, precum și despre starea Academiei, a fost aceea, că despre primire am știut că veți citi în gazete; ear despre Academie ce Vă puteam scrie, decât atâta că — nu-i vorbă. Totuși, fiindcă mă provocați, deși nu cu litere de aur, după cum mi-ați scris, ci cu litere negre, Vă descriu trista stare....

După cum ați citit în gazete, eu am primit a doua zi după intrare pe Maiestate la locul numit Dealu-mare, între Brad și Băița, cu trei fete de român îmbrăcate în costum național-muntenesc; Cecilia, Maria și Nina Mihalli, și cu o cuvântare în limba germană. Aceasta s'a întâmplat la 9 ore dimineața. De aici am urmat pe Maiestatea Sa la Brad, Baia-de-Criș, la 12 ore am fost în Hălmaj, la 1 oră am plecat de aici și la 3 am ajuns în Găina. Aici a fost prânzul, la care am luat parte și ieu și Axente. Maiestatea Sa a venit pe un cal de al meu, care i-a plăcut tare mult. Tot așa și contele Grüne pe alt cal tot al meu. — Avram încă fusese în Găina, însă cu două ore înainte de sosirea Impăratului s'a dus de acolo la Câmpeni. Seara la 8 am sosit în Câmpeni prin mai multe arcuri triumfale de donițe (bote, cofe) și doage de vase, și lucrul a mers bine. Ieu și Axente am fost invitați la cina împărătească. Avram nu s'a arătat. Seara am avut întâlnire cu

toții la olaltă. Mai ierau doi preoți din dieceza Oradei. Mihail și alții i-au zis Iancului să intre dimineața la Maiestate; dar nu s'a învoit. L-am întrebat ce voește: da-vom aici suplica pentru Academie sau vine cu noi la Sibiu, — a zis, că el va da singur cu poporul lui. Dar să nu socotiți, că doară între noi ar fi fost ceva disarmonie sau ceartă. Nici decum, nici cea mai mică neplăcere. Dânsul m'a mânat pe mine, ca în modul cum V'am spus, să primesc pe Maiestatea Sa, și sara după ce m'am întors în Câmpeni, mi-a mulțumit și m'a sărutat, zicând că lucru mai plăcut nu i-am făcut niciodată. Așa ne-am despărțit, și ieu în aceeaș noapte m'am întors acasă, ca în ziua următoare să primesc pe Maiestatea Sa în Roșia. L-am primit și petrecut la Cetate, la Detunata, arătându-i locurile pe unde s'au întâmplat bătăliile, — numai eu și Axente ieram mai aproape de Impăratul, care era cu Grüne, Albrecht și guvernatorul, — și tare îi plăcea Impăratului. Noi eram convinși, că și Avram va veni la Detunata; dar cu lacrimi mi-a spus tată-său, că nici n'a voit să intre la Maiestatea Sa în Câmpeni, nici să-l petreacă. După coborârea dela Detunata la Cerbu, gândeam că va fi acolo; dar nici aici.

Eu și Axente am primit ordin să mergem la Sibiu... Acolo am fost întrebat de oameni mari, care e cauza de Avram n'a voit a se

prezenta la Maiestatea Sa. Am zis, că nu pot să știu alta, decât că a fost cam bolnav. Mi s'a răspuns: dacă a fost în aceeaș zi în Găina. Am zis la asta, că poate vrea să arate, că poporul necondus de dânsul încă cu câtă bucurie cuprinde pe Impăratul său. Mi-au zis: bine, dar să-i spui, că la Cluj negreșit să vină. Când am sosit ieu din Sibiu, aud că Avram a plecat cu 100 de călăreți la Cluj. M'am bucurat și m'am dus și ieu. Acolo Muntenii au întimpinat pe Impăratul între Apahida și Someșfalău. La Someșfalău stau magnații cu banderiuul din Cluj și Turda. Aceștia zic: să plece Muntenii înainte. Dar iei nu vreau, zicând: „Impăratul îi al nostru!” Și nici că a putut să-i miște cineva. Oamenii râdeau, fiindcă magnații mai cădeau și prin șanțuri cu caii lor cei bolunzi. Așa au venit până în Cluj. — Avram însă nicăiri. Mergem toți, îl rugăm în numele lui Dumnezeu să vină, îl cheamă Șuluț, îl provoacă poporul care venise, dar nu voește....

V'am mai fost scris, că în urma suplicii date Imperatorului pentru păduri, s'a fost rânduit o comisiune în persoanele lui Cluncer (?) — și Boeriu. Avram n'a voit să răspundă nimic, zicând că pădurile sânt ale noastre. A fost provocat cu vorba ca să răspundă — înaintea mea — de guvernatorul, zicându-i acesta, că: „eu trebuie să fac un raport Maiestății Sale, cum stă lucrul pe când vine”. El

a răspuns; „Noi știm, că pădurile sânt ale noastre“.

Bine, — i s'a răspuns, — dar au fost și sânt acte în posesiunea fiscului, care numai cu proces se poate redobândi, și fiindcă procesul curge vreme lungă, până atunci să capete oamenii ceva. El, Avram, răspunse: „Nu sântem noi peritori de foame“. A curs comisia fără rezultatul dorit; a venit Impăratul, nu s'a făcut încă nimic.

Cu ocaziunea catastrală domnii silvaneli au poftit a se înscrie pădurile pe fisc. Oamenii nu au lăsat. Au ieșit district-comisarul și Moldovanu, au rugat pe Avram și oamenii să nu se opună. Dar nimic n'au folosit că Avram li-a spus apriat, că: pădurile sânt ale lor. Măsurătorii au fost Andreica și Darabant, care n'au voit a le scrie pe fisc. Și așa în 17 August Avram a fost prins și escortat cu jandarmii la Alba-Iulia, eară Andreica și Darabant arestați în Câmpeni și de acolo la Abrud, unde se află și astăzi, — ear Avram dus la Sibiu. Pe oameni a ieșit execuția militară. Despre discordie între Munteniidecorați și nedecorați nu e vorbă. Iei cu toții sânt triști. Fiți sănătoși, Vă poștește

Simeonu m. p.

2. *Simeon Balint către Al. Papiu Ilarianu la Padua.*

Roşia, 9 Decembre 1852.

Domnul meu!

Cetind epistola Domniei Tale din Padua cu datul 13 Novembre, îţi mărturisesc adevărul, că am lăcrămat, văzând unde v'au aruncat soarta luntrea vieţii. Noi speram, după cum am înţeles din Lauriani, că veţi pune în Viena doctoratul din drepturi în anul acesta. Dară cu toate că de o parte ne întristăm pentru atâta depărtare de noi, de alta ne bucurăm, că sânteţi în pământul străbunilor noştri, şi veţi avea ocaziunea a face cunoscută acelor de acolo o plasă a ginţilor aruncată în valurile lumii, spuindu-le că noi aici inscripţiunile de pe mormintele străbunilor lor şi ai noştri în toată ziua le cetim.

Ce se ţine de cărţile Domniei Tale, mie trimise, eu le-am primit, din tomul I. ediţiunea a 2-ua 5 exemplare, ear din tomul al 2-lea 30 exemplare, care parte le-am vândut, parte mai sânt la mine, şi batăr că nu am primit banii toţi, să nu ai nici o îndoială, căci cât îmi vei scrie în ce fel de bani să îţi trimit, îţi voi pune pe delegianţ şi îţi voi trimite dela mine, până se vor aduna, că de cumpărat le cumpără, dar când e la soluţie [plată], îs cam moroşi oamenii. Dar nu face nimic:

quod difertur, non aufertur. Așadar să-mi scrii, pot să-i pun în bancnote? și nu va fi sminteală, ba și aceea să-i adresez directe la Padua? Ieu pot să pui și în aurei, sau douăzeci sunători, dar aici e scumpagio, apoi știu că nu-i puneți pe dungă. La aceasta aștept răspuns.

Ce se ține de Avram [Iancu] eată așa stă lucrul: V'am fost scris la Viena, că n'au voit a se înfățișa la I [Impăratul]. După aceea îndemnă oamenii să nu lase să conscrie pădurile pe Fisc, și l-au arestat și dus la Alba [-Iulia], eară pe oameni au eșit execuțiune militară, au stors o sumă de vro câteva mii, apoi s'au plecat. El fu arestat în Alba în casa Districts-comisarului, acolo l-am cercetat după arestare ca la vreo zece zile. Nu știu ce îi căsună, că luând un scaun, frânse cu iel toate ferestrele și mobilele din casă, după care fu [pus] în catene de fer scurte — kurta vasra —, dar în scurt veni ordin dela Sibiu și îl duseră acolo, unde fu eliberat, după aceea judecat și absolvat la intercesiunea Excel. Baron S.... — Dar îi dete acolo restimp de 3 săptămâni să se socotească și să ceară un post care va socoti, și îi ziseră că poate merge și acasă. S'a dus tatăl său să-l aducă și venind până în Apold, de acolo s'a luat și a pribegit prin silve [păduri] și munți vre-o câteva zile; apoi ear s'au aflat cu iel în Sibiu, unde zăcând o săptămână,

tandem au venit acasă, unde se află și astăzi, în Vidra. În zilele trecute fu la mine și după mai lungă conversațiune, îl văzui că a scăzut din spirit, și debilitat de tot, nu cetește nimic, nici scrie, mi-i teamă, că se va prăpădi cu totul prin un deliriu [pierderea minții], spre care acuma ca de un an ie propens [pornit, înclinat], — celelalte alias...

Românii noștri pe câmpie și peste tot care nu s'au subjugat la robotă, sub titlul de curialiști, înaintează foarte bine, 10 ani și-i altă generațiune. Dar nu așa Muntenii noștri, soartea lor ie mai tristă decât până în 1848. Ieu fusei provocat să arăt într'o suplică gravamenile, care s'au pus pe noi după 48. Am arătat. Au trimis comisiune din sinul guvernului, s'au cercetat și aflat toate adevărate. Și când speram alevierea [ușorarea] sortii, ne veni dela Ministeriu îndoită taxă pe lemne. Acuma zic oamenii să nu mai cerem nimic, că mai rău va fi.

Istoria Domniei Tale face o epocă nouă în viața politică română. E prea mult plăcută; dar mi se pare, că cele dela mine trimise în privința tomului al 2-lea le-ai primit prea târziu. Însă nu-i nimic, că ieu nu sânt așa ambițios; va mai fi loc în celelalte tomuri, dacă vom fi norocoși să vadă lumina. Scrie-mi cum stai cu tomul al 3-lea. Pe B. (?) îl cruță; că de nu, te toacă, și ai gătat cu celelalte tomuri, — care ar fi cea mai mare

plagă pe noi. Pe Honfi — Papfalvi — bine mi-l premeniși...

Adânc compliment și dulce sărutare dela mine bătrânului Simeon (Bărnuf) în Pavia și dlui Hodoș. Spune-le, că fetele pe sate cântă o cântare, care așa se 'ncepe:

Scris-am carte pe-un bănuț
La prea dreptul Bărnuf.

După care sânt

Al Domniei Tale
Simeonu m. p.

3. *Fostul tribun Mihail Andreica din Câmpeni către Enea Hodoș la Sibiu. La rugarea, ce-i adresasem la 1889, privitor la călătoria împăratului Francisc Iosif în Ardealul dela 1852, Mihail Andreica răspunde cu următoarea scrisoare :*

Câmpeni, 4/16 Iunie 1889.

Stimate Domnule și Nepoate !

...In anul 1852 când M. S. Impăratul și Regele nostru s'a decis a face prima sa călătorie prin Ardeal după o marșrută Deva-Șoimuș-Brad-Abrud, Iancul văzând că prin această marșrută Moții ar fi lipsiți de a putea vedea în persoană pe bunul și tinerul nostru Impărat și Rege, pentru care ei în 48—9 contra dușmanilor lui s'au luptat cu atâta

bărbăție și bravură, și și-au vărsat sângele, — și earăș că Impăratul în acea călătorie nu ar fi putut vedea locurile, pe care dușmanii lui după mai multe încercări și vărsare de sânge, totuși nu le-au putut cuprinde: aceste două lucruri au îndemnat pe Iancul și alții, ca să încerce dacă marșruta, la o rugare a Moșilor, Impăratul s'ar îndura a o schimba. Spre acest scop au și chemat la o consultare secretă pe protopopul Mihali, Balint și eu, cari îndată venind în Câmpeni, li-au descoperit părerea. S'au discutat mult. Trei am fost Toma și nu credeam, că Impăratul să-și schimbe marșruta. Iancul singur credea și ne asigura, că rugarea va fi bine primită și Impăratul îș va schimba marșruta. În urmă ne-am învoit și decis, ca Iancul, Balint și eu să mergem la Sibiu cu rugarea la Principele de Schwarzenberg, la care am fost bine primiți. I-am spus supărarea Moșilor, că Impăratul nu o să vină pe la ei, I-am rugat că dacă s'ar putea să mijlocească schimbarea marșrutei după rugarea noastră, adecă dela Deva, Șoimuș, Brad la Hălmaj, Găina, Vidrele, Câmpeni, unde să și doarmă. Prințul ni-a răspuns, că va încerca și ruga pe Impăratul, ca să asculte rugăminte Moșilor prin noi, — și dacă se va îndura să-și schimbe marșruta făcută, atunci cu cea mai mare iuțeală ne va încunoștiința. Cu acest mângăios răspuns ne-am întors acasă; unde

Iancul fiind sigur că marșruta se va schimba, a și început a face pregătiri pe ruta aceasta: mai întâi a acordat facerea unui șopru frumos și spațios, în care să poată cina Impăratul cu suita; a dat ordin la cei mai iscusiți măestri ciubărari și donițari, ca aceștia în graba cea mai mare să gătească ciubere și donițe multe și să le aducă la Câmpeni, din care să se facă o poartă de triumf Impăratului; a poruncit în toate satele, ca acei Munteni, care au cai buni, pe când vor căpăta porunca, să se afle cu ei bine înșalați în muntele Găina, de unde Impăratul cu suita sa și alții să poată călări până la Câmpeni, Detunata și Bucium-Cerbu; au pregătit mai multe stindarde pompoase pentru primire. Acestea și altele Iancul le-au pregătit numai à conto că Impăratul se va îndura a-și schimba marșruta, ce se putea întâmpla ca să nu și-o schimbe, și atunci toate ostenele și spesele lui ierau zădarnice. Ce nu s'a întâmplat, pentru-că înainte cu o zi atât oficiurile cât și Iancu au primit încunoștiințare*)

*) Această încunoștiințare se găsește copiată de mâna lui Iancu și trimisă cu alte acte lui Bărnuf. Eată-o: „Copie. Onoratului Domn Avram Iancu, ex offo, la Câmpeni sau Vidra, urgentissim. Maiestatea Sa Impăratul, în urmarea rugării locuitorilor munteni, a binevoit a-și schimba planul călătoriei mai nainte propus, și rugarea locuitorilor munteni luându-o în considerațiune, și-a propus a călători dela Deva la Săcărâmb, de acolo peste Șoimuș, Baia-de-Criș până la Hălmaș cu cocia [trăsura],

că Impăratul s'a îndurat a-și schimba marș-ruta, cum am cerut-o noi, Moții. Iancul la această știre plin de voie bună și cu mai mare energie au continuat lucrările, ce erau încă neisprăvite: au trimis la Cluj după 100 facle [torțe] pentru serenadă; pe mine m'au trimis în Zărand, unde am avut să instruez pe oameni, unde și cum să fie postați, ca să poată primi și vedea pe Impăratul. În ziua, când Impăratul era în călătorie dela Deva peste Găina la Câmpeni, în acea zi eu în reîntoarcerea mea din Zărand dimineța am aflat pe Iancul în Găina, unde cu oamenii lui făcea pregătiri. La întâlnirea noastră i-am raportat despre ce am făcut prin Zărand. Mai târziu apoi mi-a dat patru stindarde, m'a mai instruat ce am de făcut la primire în muntele Găina, și în urmă mi-a zis, că ieu cu călăreții și stindardele să merg mai de-

— dela poala muntelui Găina călare până la Câmpeni, unde va rămânea preste noapte. Călătoria aceasta se va întâmpla în 21 Iulie 1852. În Vidra sânt 50 de cai de călărit și 15 cai pentru bagage a se orându și a sta gata. M'aș bucura foarte, când 20 de cai de călărit buni pe 20 a lunii acesteia s'ar putea orându și trimite de acolo până la Hălmaj. Este a se îngriji pentru un număr de corespunzătoare făclii, care sânt de lipsă la întâmplarea, când Maiestatea Sa ar înopta în Vidra, atunci trebue a se aprinde și a merge în Câmpeni. Drumul dela Hălmaj preste Găina și dela Vidra mai încolo cătră Câmpeni se poștește a fi în cea mai bună stare și a se repara. Baia-Crișului, în 18 Iulie 1852, [semnat] Stehling.
— NB. Stehling este comisar de cerc în Zărand“.

parte din Găina înaintea Impăratului. La care cuvinte l-am întreat, dacă dânsul la primire nu va fi în Găina? Mi-a zis, că nu — că are multe de isprăvit — până la Câmpeni. Cu acestea ne-am despărțit. Sara am ajuns la Câmpeni, unde Iancul, când conduceam pe Impăratul la quartir, pe altă stradă în vestiminte de vară se spațirea [preumbla] singur printre oamenii privitori. — După ce am trecut pe Impăratul până la quartir, m'am întors acasă. Iancul îndată au fost la mine, m'a întreat cum au decurs toate. I-am spus. Mai târziu am convenit cu Balint, Axente, tatăl lui, și alții mai mulți. A fost întreat și dojenit, că cum și din ce cauză nu a stat el în fruntea poporului la primirea Impăratului în Câmpeni și mai altele. Răspunsul lui era, că e treaba lui, și el știe ce face, și că n'are lipsă de sfaturile altora. În urmă l-am rugat, ca dimineață în audiență cu noi să vină la Impăratul, — nici la aceasta nu l-am putut îndupleca. După acestea el și cu tatăl său și familia s'au dus la preotul gr.-catolic, unde s'au culcat și au fost până dimineața, când principele Schwarzenberg prin alții a întreat pe tatăl său, că ce a fost cauza de Iancul nici cum nu a stat înaintea Impăratului, și să se înfățișeze. Spuindu-i și acestea și rugându-l cu toții, nici acum nu s'a putut îndupleca. După ce a călătorit Impăratul pela Alba-Iulia, Sibiu, Brașov, Săcuime, și pe

când era să vie la Cluj, atunci ear a adunat 120 de călăreți, care să meargă la primire și la Cluj. În ziua de plecare din partea tuturor a fost întreat, că numai așa pleacă la Cluj, dacă dânsul le promite, că îi conduce în audiență la împăratul, — la ce li-au răspuns, că îi va conduce. Am mers și noi, ca și călăreți, l-am primit pe Impăratul la Somușfalău și Apahida, și de aici l-am petrecut până în Cluj. Când am fost să mergem în audiență la Impăratul, toți am mers la cuartirul Iancului și l-am rugat să se gătească, ca să mergem și să ne conducă la Impăratul. Nici acum nu s'a învoit. Ne-am provocat la promisiunea lui dela plecare și a fost amerințat [sic!], și a zis bine, dacă îl silim să meargă să ne conducă, el merge, dar apoi atunci el îș spală mânilor de cauza Muntenilor, — care era cu pădurile. — Auzind acestea cuvinte, nu l-au mai silit, și așa am mers noi fără el. Din acestea toate se vede, că Iancul a mijlocit schimbarea marșrutei, a ostenit și cheltuit cu pregătirile, a voit ca Impăratul să fie cât se poate de bine primit, acestea le-am văzut și știut cu toți. Dar, că unde și cum se va înfățișa la Impăratul, aceea nici eu, dar nici alții n'au auzit-o dela el. Prin urmare Iancu necum noaptea, dar nici zioa n'a voit a se înfățișa, — din ce cauză? cam singur numai a știut-o...

Mihail Andreica m. p.

VI.

Fragment din scrisoarea preotului Iosif V. Balint
dela Petridul de jos [Turda-Arieș] către Enea Hodoș
la Caransebeș. — Originea și numele familiei. —
Tabelă geneologică.

Petridul infer., 1 VII. 1898.

Prea iubite nepoate Enea,

La epistola ta din 24 IV. a. c. numai acum, după expirarea alor 2 luni, pot a-ți răspunde, din cauză prea dureroasă... (caz de moarte în familie, și alte piedeci).

1. Familia noastră, strămoșul și moșul, s'a numit Popa; și numele de Balinth l-a susceput (primit) numai tatăl meu (Gregoriu) cam pe anii 1812, când era convictist (intern) la școalele rom. cat. din Cluj, din cauză — cum îmi spunea dânsul — că, fiind localizați la masă după alfabet, își primea ca Pop mai târziu porțiunea de vict (mâncare). *Nb.* moașa mea încă se trăgea din familia Balinth. Tot atunci și-a schimbat numele de Popu și Iuon Barițiu — tatăl lui George Barițiu — coetan (de aceeași vârstă) cu tatăl meu.

2. Cum că tatăl strămoșilor noștri a venit din Vilma-mică [Vima-mică], îmi enară tatăl meu și unchiul Vasilie, pe când eram băiat de școală. Apoi tot din Dragavilma

[Vima-mică] a venit la casa noastră străbună popească 7 nobili români, când tatăl meu a exoperat [mijlocit] diploma noastră nobilitară cam pe la anul 1830, care enarare a confirmat-o și vărul meu Simeon. — Tata moș — acum de când sânt io preot...

3. *Tabela geneologică a familiei Balinteștilor, oarecând a Popeșcilor, făcută de Iosif V. Balinth, paroh gr. cat. în Petridul inferiorul, — din acte și tradițiune, — în 1898:*

I. Nenea, dela [I]e n e a, ori Nonea, ori Noniu, cu Floriana, a venit din Marmația, din comuna Vima-mică — Dragavilma, — fost oștean primipil sub Rákoczy, decorat cu cruce de argint pentru meritele sale militare; și cu începutul secl. al XVIII. a fost adus de guvernorul de atunci Bánfy ca provizor [administrator] în curtea dela Copand — lângă Turda — care era zestrea muerii guvernorului. Cât a trăit [Nenea] și când a murit, nu se știe. A avut fiu pe:

II. Ioan, căsătorit cu Oana Văleanu, mai întâi preot gr. or., mai târziu, cam pe la 1720, trecut la unire, a fost paroh în Petridul inferior... a murit pe la 1740—50. Prunci, feciori și fete, a avut mai mulți, eu însă numai pe moșul îl pomenesc aici, pe:

III. Ursu, preot gr. cat. în Petridul inferior, căsătorit cu Anna mort circa 1810 (?)

ori ceva mai târziu. Au 8 prunci, 4 fete și 4 feciori:

[Feciorii sânt: Antoniu, Gregoriu, Vasile și Ladislau]:

1. *Antoniu* [† 1823], cantor în Copand, căsătorit cu *Marina Șimon* [Lemeny]; au avut prunci pe: *Ioan* [1803—1889 ?], *Simeon* [1810—1880], *Florica*, *Iosif*.

2. *Gregoriu*, 1794—1855, paroh în Petridul inf., căs. cu *Maria Tulbure*; feciori și fete: *Ana*, *Ileana*, 1822—1866, măritată cu *Parteniu Rațiu*, fratele lui *Dr. Ioan Rațiu* [memorandistul]; *Maria*, *Ioan*, fost profesor în Blaj, apoi paroh, Sânmărtinul de Câmpie în 1868; *Vasile*, 1830—1873; *Susana* [† 1894]; *Iosif* — eu, — născ. în 1836, căs. cu *Ana Netti Rus*, paroh în Petridul inferior; *Alexandru* [† 1898] preot în Sânmărtin.

3. *Vasile*, 1798—1870.

4. *Ladislau*, 1800—1878, paroh în Cărpiniș [vestit predicator, în această comună lângă Roșia și Abrud]. Fiu: [medicul] *Dr. Adalbert Balint* [† 1895 în Sibiu]; ear fiul acestuia: *Dr. Lucian Balint*, [mort tot în Sibiu, ca avocat, în 1925]...

Al tău iubitor unchi

Iosif V. Balint m. p.
preot.

VII.

— Altă corespondență : Ungurii despre războiul din munți —

Abrud, 14 Iunie.*]

Iubite Francisc, — Îți scriu știri din munți; ca unul care am văzut cu ochii, ți-am scris tot ce s'a petrecut dela începutul campaniei noastre. În 5 l. c. am ajuns la Deva, de aici am continuat marșul, ear când tabăra noastră se găsea la Brad, a sosit în 7 l. c. la armată colonelul nostru Kemény Farkas, — căruia i se încredințase războiul împotriva moșilor, — însoțit de câțiva husari și trecând prin Băița și respingând dușmanul care năvălea mereu din fiecare tufiș.

Aici (în Brad) am aflat rănit pe colonelul Forró care, fără a-și băga în seamă rana, luă cele mai strașnice măsuri. Demineța, în 8 [Iunie], am pornit spre Abrud; abea înaintasem un ceas și jumătate, când moșii atăcară avanposturile noastre; am dat câteva lovituri de tun și rachete; ni-am urmat marșul, și am sosit în sfârșit la 11 [Iunie], pe la amezii, în Abrud.

---

*] Scrisoarea aceasta, și cea următoare (din 24 Iunie 1849), apărute în ziarul unguresc clujan, *Honvéd*, Nr. 147 și 154 din 1849, sânt publicate, în trad. germană în amintita publicație, dela 1850: *Die Romanen der österreichischen Monarchie*, II 204—210. Le dăm acum în trad. românească.

Să fi văzut voi marșul nostru! Intări-turi cu pari, șanțuri, stânci prăpăstioase, în dreapta și stânga moți veșnic nepăciuitori, drumuri cu adevărat de neumblat, peste care trebuiă să ne purtăm tunurile; o parte din armată făcea drum, alta trăgea tunurile și carăle cu muniții sus pe dealuri, în vreme ce a treia se luptă. — Să fi văzut voi acest marș, ca să vă puteți face închipuire despre campania în munți!

Locuitorii din Abrud, scăpați cu fuga de spada valahilor, vărsau lacrimi de bucurie la sosirea noastră; dar lacrimile bucuriei se schimbară curând în lacrimi de jale și groază.

Abea așezarăm tabăra afară de oraș, când dușmanul se ivi pe drumul Câmpenilor. Se dă alarmă: Sus pe dealuri! Și oamenii, cari la sosirea noastră plângeau de bucurie, izbucniră în lacrimi de spaimă, nu cumva să revie zilele sângeroase din vremea lui Hatvani.

Moții ocupară un deal înalt și salutară de pe vârf, cu tunurile lor de 6 și 12 funți, pe honvezii noștri... Un glonț de 6 funți nimeri frânele dela calul colonelului Kemény (era glonțul lui Jurca dela Roșia, vezi pag. 47, 54) tocmai în clipa când era să încalece al doilea cal, și când își da pe cel dintâi husarului său; alt glonț, de 12 funți, sbură abea de-o palmă peste capul meu și al colonelului; gluma, în cele din urmă, începù a

se îngroșa, când colonelul Kemény porni deodată honvezii la atac și cu vre-o trei (?) oameni împrăștia dușmanul. *) Moții fugiră, noi i-am urmărit, până ce s'au oprit pe creștetul unui deal mare, unde au format linie de bătaie în regulă, îndărătul ei erau cetele lor, tunurile și tribunii, cari cu sabie în mână mânau moții în jos asupra noastră; gloanțele lor împrôscau atât de cumplit, încât pierdui speranța să-ți mai pot scrie vreodată. Dar rezistența lor fu în grabă frântă (?). Kemény mergea pretutindeni în frunte, o jumătate de companie din batalionul 11, cu puțini infanteriști săcui și botskaești, îi puseră pe fugă, și în ziua aceasta moții nu mai stăruiră. Noi am urmărit dușmanul până seara, la ora 8 fără un sfert, aproape pân' la Câmpeni. Au luat parte la această luptă: o jumătate companie a batalionului 11, o companie de săcui, o companie mică de botskaești (husari) și o companie Zanini. Nu face numărul, iubite prietene; ci duhul și comandantul alcătuiesc puterea armatei. Sub Hatvani, valahii ne-ar fi zdrobit; Kemény îi scoate, cu câțiva soldați, din poziții care le-ar putea ținea cu o singură companie împotriva unei mii întregi de oameni (când are norocul să găsească și un trădător, v. pag. 48, 55).

*) Lăudăroșie ungurească! Nota Editorului publicației vieneze.

Numărul dușmanului va fi fost zece mii;*) noi l-am alungat cu baioneta, tunurile nu le puteam duce pe dealuri, rachetele veniră prea târziu, și așa trebuî să lucrăm numai cu baioneta. Din partea noastră fu rănit un (?) honved; din partea valahă au căzut mai mulți, dar mișeii și-au dus și morții.

În 13 s'a dat o nouă bătălie, la care eu n'am putut să iau parte, căci am fost trimis de două ori să aduc ajutoare, ear când am sosit cu husarii-Württemberg și cu trei tunuri, bravul nostru comandant terminase totul.

Ziua de astăzi fu mai fierbinte decât cea de alaltăieri. Căpitanul Szász Mozes năvăli asupra tunurilor dușmane de două ori cu husarii-Alexandru cari, recruți fiind, îl părăsiră în luptă, ear valahii îl înconjurară: căpitanul are să-și mulțumească viața numai sabiei sale și valahului aceluia, care n'a țintit cu 3 degete mai jos și i-a găurit numai șapca. De partea noastră au căzut 3 honvezi din batalionul 50, și un locotenent din husarii-Alexandru va muri, poate, peste un ceas. Dealurile și tufișurile sânt pline de valahi morți, la unul dintre cei morți am găsit optsprezece înțepături de baionetă. Lui Kemény îi place baioneta, tunurile și rachetele rămân de obicei înapoi. Kemény are o singură co-

*) Atâta vor fi fost înfantazia, îngroșată de frică, a ungurilor. Nota aceluiaș.

mandă: Înainte, copii, după mine! Cel ce nu vrea să înțeleagă comanda, să nu îndrăznească să i se arate după luptă, mai ales dacă este ofițer.

Adio! Nu mai am vreme de scris; de-oi trăi, am să-ți mai împărtășesc întâmplările de importanță, petrecute în drama munților.

*

Bărăbanț [l. Alba-Iulia] 24 Iunie.

Continuarea istoriei războiului nostru în munți: În 15 [Iunie] ne atăcară muntenii din 5 laturi, ne luptarăm ziua întreagă de după ameză; la câte un post n'aveam decât abea o companie, pe când dușmanul roiă în fiecare tufiș, în fiecare colină; dar, răbdarea soldaților noștri și pilda înălțătoare a conducătorului, ieșiră biruitoare în tot locul; valahii risipiți, noi ajunserăm la ora 10 în Abrud, în orașul prefăcut în cenușă.

În 16 demineața lupta se renoi și dură până la ora 6; năvală nouă la ora 7; ne luptarăm până la ora 9, și dușmanul fu respins.

Iubite prietene! Ți-am scris până acum despre luptele noastre, — dar cât de mult am suferit într'insele, nu pot să-ți spun. Soldații noștri nu mai primiră din 9 [Iunie] nici pâne, nici carne, și nici sare; ne hrăneam cu macriș. Văzui pe un honved la tiraliori cum căzù mort la pământ. Pe trupul său nu

se descoperi nici o urmă de baionetă sau împunsătură, — foamea și istovirea îl doborâseră. Toată trupa este lipsită de încălzămintă; tinerii noștri urcă desculți coastele cele mai înalte, ear hainele lor sânt atât de zdrențuite, încât îmbrăcămintea valahilor este, în asemănare, elegantă. Cu asemenea armată, comandantul nostru bătù (?) de cinci ori dușmanul; — dar, ca să o poată hrăni, trebuie să scoasă din Abrud; alt fel, în 48 de ore, periam cu toții, ca muștile toamna. Foamea fu vrăjmașul nostru, și nu moșii, cari în tot locul fură bătuți și alungați.*]

Comunicația către Brad și Zlatna era tăiată. Ca să nu murim de foame, trebuia să deschidem calea.

În 16 pornirăm spre Zlatna; dar abea apucarăm între munți, prietenii noștri, moșii, se arătară și ne cinstiră cu focuri neîntreprupte, și ne însoțiră, până nimerirăm la un pod ce-l stricaseră mai înainte. Aici, mărturisesc, la vederea podului stricat, crezui că tunurile noastre sânt pierdute; dar colonelul Forró luă măsuri, ne arătă calea pe unde să înconjurăm podul, săparăm ici și colo, adunarăm pietri și copaci, dar mai înainte de-a isprăvi lucrul, ni se raportă: Moșii

*] Așa raportase din Zărând și Hatvani, că a bătut în tot locul pe moși și că la urmă s'a retras.

Nota aceluiaș.

se pregătesc să ne prindă tunurile aflătoare la centrul armatei. Trupele de pază de acolo începură a se clătina, când colonelul Kemény se aruncă asupra moșilor (al căror gros încă nu sosise), omoară din ei nenumărați, și-i respinge. În vremea acestei lupte, colonelul Forró izbuti să treacă tunurile peste primejdiosul loc. Focul se întetea; totuși am înaintat fără piedecă până la Zlatna, unde intrarăm la ora 9. La depărtare de un sfert de oră dela Zlatna, întâlnirăm pe comisarul francez de proviant, cu 4000 de pâni și un butoi de rachiu. Avurăm mare noroc, că ne găsi; căci, dacă pătrundea, cu escorta sa de 50 oameni, în strămoștoarea munților, n'ar mai fi avut puțința de-a ne stâmpără foamea.

Dela Zlatna am plecat în 18 la Ighiu, unde asemenea nu se găsea nici o provizie; de aici la Bărăbanț și în ținutul Alba-Iuliei. Indatăce vom avea proviziuni, muniție și îmbrăcămintea cea mai necesară, ne vom înapoià (!) în munți.

Să-mi fie permis să-ți declar, iubite prietene, că această campanie ar face onoare celui mai mare șef militar din lume. Și, în adevăr, ea aduce cinste colonelilor Kemény și Forró, dintre cari cel dintâi prin firea sa neînfricată, al doilea prin sângele rece și buna socoteală, au reparat greșala comisă mai înainte. Să nu crezi, amice, că rășboiul cu moșii ar fi un fel de vânătoare de șoareci.

Insuși Napoleon avuse mult de furcă în gherila din Spania. Muntele este locul, unde fiecare tufă, fiecare dâlmă, fiecare stâncă trebuie cucerită una câte una, și după ce ai pus mâna pe ea, totuși nu-i încă a ta, căci dușmanul se strecoară pe căi lăturalnice, lui bine cunoscute, și răsare le spatele tale; astfel numai punctul acela îți aparține, în care te găsești pentru moment. Intre Zlatna și Abrud se află o trecătoare strâmtă: aceasta s'o vezi, ca să te încredințezi despre însemnătatea războiului cu moții. Inchipu-ește-ți o vale adâncă, împrejmuată de vârfuri înalte și lungă, cale de patru ceasuri, aruncă acolo baricade, poduri dărâmate, și după orice copac câte un valah care îți pândește viața, și vei avea idee de războiul cu moții.

Moții, după părerea ofițerilor noștri încercați, nu sânt lași, țin focul mai bine decât soldații lui Puchner, — dar toate acestea n'au să-i mântuească. Abrudul și Zlatna sânt ruine, sânt morminte uriașe, unde spiritele ungurilor uciși strigă răsbunare dela Dumnezeu și dela națiune. Cine a văzut odată Aiudul, Abrudul și Zlatna, trebuie să zică: Numai valahii au fost destoinici să săvârșească astfel de vandalism. În sfârșit, — întocmai cum zicea bătrânul Cato: «*Hoc cen-seo, et Carthaginem esse delendam*», — zic și eu: Să stârpim fără milă neamul resvrătit!

Căpitanul *Gabányi*.

VIII.

Pierderile românilor ardeleni în revoluția dela 1848—1849

În ziarul *Südslavische Zeitung* Nr. 6 din 1850 se publică o corespondență, cu data Alba-Iulia 30 Dec. 1849, despre pierderile îndurate în 1848—1849 de românii din Ardeal.

Corespondența aceasta este reprodușă tot în publicația vieneză dela 1849, 1850 și 1851: *Die Romänen der oesterr. Monarchie, Wien, Druck von Carl Gerold & Sohn, II. 231*, o publicație despre care Gh. Bariț scria [în *Transilvania* Nr. 2 dela 1877] că „este astăzi așa de rară, încât anume fasc. I nu se mai poate câștiga cu nici un preț: folosul ce adusese românilor acea publicațiune în acei ani de probă extremă 1850—1852, nu se poate cumpăni cu tot aurul cât s'a pierdut în bellul [răsboiul] civile“. Dăm, în traducere românească, următoarele părți :

Nu sântem încă în situație de a da lista exactă a românilor omorâți în răsboiul civil din urmă, nici a localităților trecute prin foc și sabie.

Știm, din izvor vrednic de încredere, până acum, următoarele:

Omorâți: patru prefecți de legiune:

1. *Bătrâni*anu, spânzurat în Cluj.
2. *C. Roman*, sfășiat în T.-Murăș.
3. *Petru Dobra*, împușcat în Abrud.
4. *Ioan Buteanu*, spânzurat în Zărând.

Doi subprefecți: Simonis, spânzurat în Cluj, Todoran sfășiat în Sâncrai [l. Aiud].

Zece tribuni: B. Papiu, spânzurat în Tg. Murăș, Gregorianu și Pauletti împușcați în Sibiu, Chendi și Telechi cu alți cinci spânzurați în Zărand.

Numărul centurionilor și decurionilor e necunoscut, dar se poate pune, fără exagerare, la 100.

Dintre preoți, spânzurați, împușcați, sau sfășiați: protopopul Turcu în Cluj, protopopul Moldovan în Tg. Murăș, preotul Ion Papiu din Butâi [tatăl lui Alexandru Papiu Ilarianu] în Turda, pr. Albini în Mănărade, pr. Gregorianu, tatăl tribunului, deodată cu fiul său, împușcați în Sibiu, pr. Țirlea din Teiuș la Uioara; în Zărand șase preoți; în Hususău un preot, cu 12 țărani, împușcați; în Câmpie vreo 40 de preoți omorâți.

Afară de aceștia:

La Cluj cam 300 români, între cari 50 spânzurați, 250 împușcați. Acelaș număr la Uioara, unde osânditorii la moarte erau Kemény István, Pogány Gyuri și Károly, cu doi Miksa; într'o singură zi au fost împușcați 150 de români, și la fiecare împușcătură ungurii strigau în bătaie de joc românilor:

«Cântați, deșteaptă-te române»!

Au mai fost omorâți la Blaj [11], Sibiu [18], Cornățel [23], Iernut [26], Sânger pe Câmpie [100].

În numeroase sate săcuii au omorât pe toți românii de sex bărbătesc, jăfuind tot ce au găsit.

Dacă la numărul acestor jertfe se adaog cei căzuți în lupte, 8—10 mii, pierderile în vieți omenești la românii ardeleni se pot socoti cu 35—40 mii de morți, la o poporație de 1,200.000 de suflete.

Sate arse până la pământ cam o sută, arse în parte cam 230, cele mai multe în Zărand.

Socotind, în termen mediu, 80 case în satele dintâi și 20 case în aceste din urmă, și fiecare casă în valoare de cel puțin 100 florini [200 lei], paguba face 1,260.000 florini; mai socotind că fiecare familie românească [din 360 de mii câte erau] a pierdut cel puțin 50 fl. în bani, vite sau bucate, se mai adaogă suma de 18 milioane florini; în sfârșit, luând în seamă, că între cei 40 mii de români morți, cel puțin tot al patrulea era tată de familie sau susținătorul familiei, care pierde într'însul un capital de cel puțin 1000 fl., mai rezultă o pierdere de 10 milioane florini.

Astfel, pierderea totală a românilor se urcă la 29,260.000 florini [sau peste 60 milioane lei în val. nedeprețiată].

IX.

Cântece din 1848 și anii următori

1. AL LUI BALINT

Nu te teme, măi muntene,
 Tra la, la, la, la,
 Că-i murì tu fără vreme,
 Tra la, la, la, la,
 C'a murì unguru 'ntâie,
 Tra la, la, la, la,
 Și-ți rămâne țara ție,
 Tra la, la, la, la.

2. STRIGĂ BĂRNUȚ...
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Strigă Bărnăț din Sibiu,
 Că Ardealul nu-i pustiu.
 Strigă Iancu dela munte:
 „Nu te teme, măi Axente,
 Că și io vin dela munte
 Cu opt mii și nouă sute“...
 Și când Iancu se gătea
 Și dela munte pleca,
 Toată Turda tremura,
 Și din gură cuvânta:
 „Iancule, măria ta,
 Lasă Turda n'o prăda,
 Că ce-i cere, noi ți-om da“...

3. PE DEALUL FELEACULUI

Pe dealul Feleacului
 Merg carăle Iancului;

Nu merg cum merg carăle,
Strălucesc ca soarele;
Un car merge împiedecat,
Iancu merge supărat,
Pentr'un hoț de împărat...

4. DIN BĂNAT

Busâioc de pe cetate
Spune badei sănătate,
Că cu unгурul se bate, —
Dar muscalu-i ține parte.

5. FIRICELE DE MOHOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Firicele de mohor,
Pe sub soare pe sub nor,
Pe drumul dela Criștior,
Merge Iancu 'ncetișor.
Când din luncă dă să easă
Scoate fluerul, nu-i pasă,
Trage hora muntelui
Și cântarea moțului,
Șașa cântă de cu foc,
De Crișul s'oprește 'n loc,
Șașa cântă de cu jele
De frunza 'n pădure pieră...
Ear dincolo, mai la vale,
Șapte unguri sar în cale,
Pe Iancu să-l ispitească,
Drumul să i-l încâlcească,
— Măi moțule, cine ești,

De mereu te veselești ?
 Fluera-ți cântă cu foc,
 Ni-a oprit Crișul în loc;
 Fluera-ți cântă cu jele,
 Frunzulița toată pierde.
 — Floare albă, foi mărunte,
 Io sânt Iancu dela munte,
 Cu lăncerii mei din codru,
 Grei la mână, de nu-i modru...

6. PE DRUMUL...

Pe drumul Hălmajului
 Merge murgul Iancului,
 Merge 'ncet și supărat,
 De stăpânul său lăsat.
 Sare mândra Iancului
 În calea murguțului:
 — Ho-ho-ho! murguțul meu,
 Unde ți-i stăpânul tău ?
 Murgul din cale s'oprește,
 Și din grai așa grăește:
 — Stăpână, dragă stăpână,
 Nu l-am văzut de-o săptămână,
 Că prin codru rătăcește,
 Numai din fluer doinește...

7. MARȘ

Astăzi cu bucurie
 Românilor veniți,

Pe Iancul*) în câmpie
 Cu toți să-l însoțiți.
 Spălați armele voastre,
 De grabă s'alergăm,
 Din locurile noastre,
 Pe dușman s'alungăm.
 Dumnezeu,
 Mare, bunule,
 Cu noi să fii,
 Tu însoțește și însuflețește
 Pe ai tăi fii.

Optzeci de oi despoaie
 Și prin frigări le pun,
 De fluer de cimpoaie
 Pădurile răsun.
 Românii se așează
 Pe lâng' un mare foc,
 Și Iancul ospătează
 Cu dânșii la un loc.
 Iancule mare,
 Bravule, tare,
 Cu noi să fii,
 Tu însoțește etc.

---

*) Localizare după versurile lui C. Negruzzi, care cântase vitejiile lui Dragoș Vodă.

De îndreptat: La pag. 78 și 79, în loc de geneologică a se citi: *genealogică*.

CUPRINSUL

	Pag.
I. In Copand. — Strămoșii lui Balint. — Școala unde a învățat. — Paroh în Roșia de Munte. — Clipe din viața sa. — Case parohiale. — Un memoriu despre starea locuitorilor. — Lemnăritul. — Slujbașii. — La Gurahonț. — 16 April 1880	5
II. Cum înfățișau ungurii scriitorii pe românii dela 1848-49. — Cum pomeneste moțul, în cântecetele sale, pe aceiași români	19
III. După 3/15 Mai 1848. — Inarmări. — Provocări, primele ciocniri. — Arestarea și schingiuirea preotului Balint în Abrud	24
IV. Luptele din munți. — Legiuni. — Prefecți, tribuni etc. — Numirea de prefect al gardei naționale de pe Arieș. — La Zlatna. — În Zărand. — În lagăr la Ocoliş. — Iara de jos. — În alte localități. — Hatvani. — Omorârea lui Dragoș. — Kemény. — „Dracu să se mai bată cu popii” ! — Luptele din urmă. — Depunerea armelor. — Cuvântul lui G. Bariț	28
V. Trei scrisori: — 1. și 2. Simeon Balint către Al. Papiu Ilarianu. — 3. Fostul tribun Mihail Andreica din Câmpeni către Enea Hodoș la Sibiu	64
VI. Fragment din scrisoarea preotului Iosif V. Balint dela Petridul de jos [Turda-Arieș] către Enea Hodoș la Caransebeș. — Originea și numele familiei. — Tabelă genealogică	78
VII. Altă corespondență: Ungurii despre războiul din munți.	81
VIII. Pierderile românilor ardeleni în revoluția dela 1848—1849	89
IX. Cântece din 1848 și anii următori	92

1068 BAL

